

2018

JOURNAL OF INTERNATIONAL ECONOMICS AND POLITICS
SCIENCES ACADEMIC RESEARCHES



ISSN:2564-7822

YIL/YEAR: 2

CİLT/VOLUME:2

SAYI/NUMBER:6



2018/6

YIL/YEAR :2
CİLT/ VOLUME :2
SAYI/NUMBER :6

**ULUSLARARASI EKONOMİ VE SİYASET BİLİMLERİ AKADEMİK
ARAŞTIRMALAR DERGİSİ**

(JOURNAL OF INTERNATIONAL ECONOMICS AND POLITICS SCIENCES ACADEMIC RESEARCHES)

**Konular: Ekonomi-Siyaset Bilimi-İşletme-Muhasebe-İletişim-Yönetim Ve
İslami Bilimler**

Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Bilimi Akademik Araştırmalar Dergisi 'ne yayımlanması için değerlendirilmek üzere gönderilen makalelerin yayıma kabul edilmesi durumunda tüm yayın hakları süresiz olarak **Ekonomi ve Siyaset Bilimi Akademik Araştırmalar Dergisi**'ne aittir.

ISSN NO:2564-7822



YIL/YEAR:2

CİLT/VOLUME :2

SAYI/NUMBER :6

ULUSLARARASI EKONOMİ VE SİYASET BİLİMLERİ AKADEMİK ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

JOURNAL OF INTERNATIONAL ECONOMICS AND POLITICS SCIENCES ACADEMIC RESEARCHES) V:2-N:6 2018

EDİTÖR***Yrd.Doç.Dr.Şahin ÇETİNKAYA***

BİLİM KURULU

<i>Prof.Dr.Selami ÖZCAN</i>	<i>Yalova Üni.,İİBF,İşletme Bölümü</i>
<i>Prof.Dr.Doğan UYSAL</i>	<i>Celal Bayar Üni.İİBF,İktisat Bölümü</i>
<i>Prof.Dr.İ.Halil SUGÖZÜ</i>	<i>Şırnak Üni.İİBF,İktisat Bölümü (Dekan)</i>
<i>Prof.Dr. Ramazan KILIÇ</i>	<i>Dumlupınar Üniversitesi, İİBF, İktisat B.</i>
<i>Prof.Dr.Ahsen ARMAĞAN</i>	<i>Uşak Üniversitesi İletişim Fakültesi</i>
<i>Doç.Dr.Volkan ALPTEKİN</i>	<i>Celal Bayar Üni.,İİBF; İşletme Bölümü</i>
<i>Doç.Dr.M.Veyssel KAYA</i>	<i>Çankırı Karatekin Üni.İİBF.</i>
<i>Yrd.doç.Dr.Şahin ÇETİNKAYA</i>	<i>Uşak Üni.İİBF,İktisat Bölümü</i>
<i>Yrd.Doç.Dr.Mahmut AVCI</i>	<i>Uşak Üni.İlahiyat Fak.</i>
<i>Yrd.Doç.Dr.Orhan PARLAK</i>	<i>Uşak Üni.İlahiyat Fak.</i>
<i>Yrd.Doç.Dr.İsmail AYDEMİR</i>	<i>Uşak Üni.Uygulamalı Bil.YO</i>
<i>Yrd.Doç.Dr.Polat CAN</i>	<i>Uşak Üni.İletişim Fakültesi</i>
<i>Yrd.Doç.Dr.Erdal BAYRAKÇI</i>	<i>Necmettin Erbakan Üni.Siy.Bil.Fak.</i>
<i>Yrd.Doç.Dr.Önder DENİZ</i>	<i>Uşak Üni.İletişim Fakültesi</i>
<i>Yrd.Doç.Dr.Deniz TUGAN</i>	<i>Uşak Üni.İletişim Fakültesi</i>
<i>Yrd.Doç.Dr.Önder DENİZ</i>	<i>Uşak Üniversitesi, İletişim Fakültesi</i>
<i>Yrd.Doç.Dr.Deniz DUGAN</i>	<i>Uşak Üniversitesi, İletişim Fakültesi</i>
<i>Yrd.Doç.Dr.İbrahim AKKAŞ</i>	<i>Erzincan Üniversitesi İİBF</i>

HAKEM KURULU

<i>Prof.Dr.Doğan UYSAL</i>	<i>Celal Bayar Üni.İİBF,İktisat Bölümü</i>
<i>Doç.Dr.Murat SEZGİN</i>	<i>Uşak Üniversitesi, İletişim Fakültesi</i>
<i>Doç.Dr.Meral EŞLİ</i>	<i>Uşak Üniversitesi,İletişim Fakültesi</i>
<i>Doç.Dr.Volkan ALPTEKİN</i>	<i>Celal Bayar Üni.,İİBF; İşletme Bölümü</i>
<i>Yrd.Doç.Dr. Polat CAN</i>	<i>Uşak Üni.İletişim Fakültesi</i>
<i>Yrd.Doç.Dr.İbrahim AKKAŞ</i>	<i>Erzincan Üniversitesi İİBF</i>
<i>Yrd.Doç.Dr.Şahin ÇETİNKAYA</i>	<i>Uşak Üniversitesi İİBF,İktisat Böl.</i>
<i>Yrd.Doç.Dr.Önder DENİZ</i>	<i>Uşak Üniversitesi, İletişim Fakültesi</i>
<i>Yrd.Doç.Dr.Deniz DUGAN</i>	<i>Uşak Üniversitesi, İletişim Fakültesi</i>

Düzenleme ve Koordinasyon
Yrd.Doç.Dr.Şahin ÇETİNKAYA

Bu dergi yılda 3 sayı olarak yayınlanır.

Dergideki Akademik makalelerin tüm sorumluluğu yazar(lar)ına aittir

TAKDİM

Değerli Bilim İnsanları,

Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Bilimleri Akademik Araştırmalar Dergisinin 6.sayısını yayınlamış bulunuyoruz. Dergimiz sosyal bilimlerde İktisat,siyaset ve kamu yönetimi, yönetim ve organizasyon, muhasebe finans, iletişim, sosyoloji ve tarih gibi alanlardan ve bu alanlara yakın olan diğer sosyal bilimlerden yayın kabul etmektedir.

Disiplinler arası uyum ve etik kurallarına bağlılık esası ilke edinilmiştir. Gönderilecek bilimsel çalışmaların daha önceden bir yayın sürecine girmemiş olması gerekmektedir.

Dergimiz, yılda 3 sayı yayımlanan uluslararası hakemli bir dergidir.

Bu sayıda emeği geçen değerli hakemlerimize, bilim kurulu üyelerimize teşekkür eder, saygılar sunarız.

INTERNATIONAL JOECOPOL EDİTöRLüğü

**ULUSLARARASI EKONOMİ VE SİYASET BİLİMLERİ AKADEMİK
ARAŞTIRMALAR DERGİSİ**

Cilt:2 Sayı:6

**JOURNAL OF INTERNATIONAL ECONOMICS AND POLITICS SCIENCES ACADEMIC
RESEARCHES**

2018 Volume:2 Number:6

Ortadoğu'da Baas İdeolojisi ve Türk Dış Politikasına Etkisi (1960-1970)

The Ba'ath's Ideology in the Middle East and Its Effect on Turkish Foreign Policy (1960-1970)
(Sayfa 1-11)

Dr. Yasemin Konukcu
Serbest araştırmacı
ykonukcu2003@yahoo.com

Osmanlılık Düşüncesi Ve Üç Tarz-I Siyaset'te Osmanlılık

Thought Of Ottomanism And "Ottomanism" In Three Styles Of Politics
(Sayfa 12-20)

Gamze CAN
Kocaeli Üni. Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi ABD
Y.Lisans Öğrencisi

Tek Parti Hükümeti Döneminde Seçim Ekonomisi Türkiye Örneği (2002-2018)

Elective economy in the period of one party government Turkey case (2002-2018)
(Sayfa 21-30)

Dr.Şahin ÇETİNKAYA
Uşak Üniversitesi,İİBF,İktisat Bölümü
sahin.cetinkaya@usak.edu.tr



Ortadoğu'da Baas İdeolojisi ve Türk Dış Politikasına Etkisi (1960-1970)

(Sayfa 1-11)

Dr. Yasemin Konukcu
Serbest araştırmacı
ykonukcu2003@yahoo.com

Özet

İkinci Dünya Savaşı'ndan Ortadoğu'da siyasal değişim sonra uluslaşma süreci niteliğinde hız kazanmıştır. Uluslaşmaya öncülük eden ideolojisi ise Baascılık olarak bilinen Arap milliyetçiliğidir. Bu çalışmanın amacı ideolojik ve reel politik olarak Arap milliyetçiliğini incelemek ve Türk siyasetine etkisini değerlendirmektir. Bu çerçevede Baas ideolojisinin iddiaları ve Mısır örneğinde politik eğilimleri değerlendirilmiştir. Türkiye'deki etkisi ise, Yön dergisi üzerinden analiz edilmiştir. Arap milliyetçiliğinin bağımsızlığını inşa etmeye çalışan ülkelere ilham kaynağı olduğu ve dönemsel olarak değiştiği gözlemlenirken, SSCB ve ABD arasındaki mücadele ile yakın ilişkisi ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Arap Milliyetçiliği, Nasırcılık, Yön Dergisi.

The Ba'ath's İdeology in the Middle East and İts Effect on Turkish Foreign Policy (1960-1970)

Abstract

After the Second World War Political change in the Middle East had gained speed as a process of nationalization. The ideology that pioneered nationality was Arab nationalism, which was known as Ba'athism. The aim of this study is to examine Arab nationalism as ideological and real politics and to evaluate its effect on Turkish politics. In this context, the claims of Ba'ath ideology and political tendencies were evaluate in the Egyptian case, Impact of the Movement on Turkey, was analyzed by through the Yön magazine. While it was observed that Arab nationalism was a source of inspiration for the countries that were trying to build their independence and changes periodically, The close relationship between the USSR and the US had been demonstrated.

Keywords: Arab Nationalism, Nasirizm, Yön Magazine.

Giriş

Bu makalenin çalışmanın amacı 1960'lardan itibaren Baas ideolojinin Ortadoğu'daki gelişimi ve Türk dış politikasına etkisini incelemektir İki büyük dünya savaşı arasında ki dönemde (1918-1939) yaşanan ve Arap milliyetçiliğini tetikleyen gelişmeler, İkinci Dünya Savaşı sürecinde ve sonrasında etkisini göstermiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bağımsızlıklarını kazanma sürecindeki Arap ülkeleri, iki savaş arası dönem boyunca şekillenen birleşme ya da birlikte hareket etme fikri temelinde ilk kez 1945'te Kahire'de bir araya gelmişlerdir. Diğer yandan bu dönemde milliyetçiliğın anlamı değişmiş ve dikkatler anayasal hükümet talebinden çok birlik, bağlantısızlık ve sosyalizm gibi hedeflere yönelmiştir Baas Partisi ideolojisi, milliyetçilik ve sosyalizm düşüncesini de miras almış ve bir sentez arayışına girişmiştir.

Ortadoğu ülkelerinde modernleşmeyi sağlayacak bir burjuvazinin olmayışı eğitimli subayların ön plana çıkmasına neden olduğu gibi, yabancı nüfuzuna karşı da ordunun varlığı ulusal gururun kaynağı haline gelmiştir. Diğer yandan, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'nın bölge ülkeleri üzerindeki fiili egemenliği sona erdikten sonra siyasal iktidar yeni orta sınıfın, özellikle ordunun görüşlerini temsil eden liderlerin eline geçmiştir. (Özkoç, 2008, s 192) Ayrıca 1948 Savaşı'nda yenilerek İsrail devletinin kuruluşunun önüne geçemeyen Arap ülkeleri için bu coğrafyada kurulmuş olan ve "emperyalistlerle işbirliği içindeki İsrail'e karşı ordunun gücünün arttırılması fikri de Ortadoğu'da askeri güçlerin önemini arttıran etkenlerden biridir. 1948 Savaşı'ndan sonra milliyetçi gruplar ordudaki varlıklarını arttırmışlardır. Diğer yandan Arap milliyetçileri yeniden yapılandırmayı

planladıkları ülkelerinde sömürge devletlerle ilişki içindeki geleneksel elitleri ve büyük toprak sahiplerini ancak millileştirme ve toprak reformu gibi politikalarla tasfiye edebileceklerini düşünüyorlardı. Bu siyasal özellikler Mısır'ın 1950'li ve 1960'lı yıllarda belirgin şekilde gözlemlenmektedir. Bu nedenle çalışmada Mısır'da yaşanan millileştirme ve uluslaşma süreci yakın plana alınmıştır. Aynı dönemde Türkiye'de kamuoyu oluşturma bakımından etkili olan Yön dergisi ekibi, özellikle Mısır tarafından atılan adımların Türkiye'nin kuruluş idealleri yansıttığı görüşünü savunmaktaydı. Bu çerçevede, çalışmada Baas hareketlerinin ideolojik dayanakları, reel politik adımları özellikle Mısır örneği üzerinden değerlendirilmiştir. Ayrıca Türk siyasetinin 1960'lı ve 1970'li yıllarındaki genel karakteri ve yapılan tartışmalar, Ortadoğu'daki uluslaşma ve birleşme arayışı üzerinden yakın plana alınmıştır.

Bu çalışma iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Baas'ın ideolojisinin Ortadoğu'daki serüveni Mısır örneği üzerinde ele alınmış ve bölgenin siyasal yapısına etkileri değerlendirilmiştir. İkinci bölümde ise, Türkiye'nin iç ve dış politikasına yansımaları irdelenmiştir. Dönem olarak 1960-1970 siyasi gelişmeleri mercek altına alınmıştır.

1.BAAS HAREKETİ: İDEOLOJİ VE SİYASET

Osmanlı İmparatorluğunun çöküşü sırasında ve sonrasında güç kazanan milliyetçilik akımlarından büyük ölçüde etkilenen ve Arap milliyetçiliğini ve sosyalizm söylemiyle birleştiren bir ideoloji olarak ortaya çıkan Baas sosyalizminin ideologu, Suriyeli Mişel Eflâk'dır. Eflak, Fransa'da Sorbonne Üniversitesinde eğitim görmüş bir profesördür. Suriye'nin bağımsızlığına kavuştuğu 1945 yılında Şam'da kurulan Arap Sosyalist Baas ("Yeniden Doğuş" ya da "Diriliş") Partisinin temel amacı, tüm Arapların tek devlet altında birliğinin sağlanmasıdır. Nasır'ın Arap sosyalizminde olduğu gibi Baas sosyalizminin de temel sloganı "sosyalizm, birlik ve özgürlüktür". (Meriç, 2006 s,13) Savaş rüzgârları Ortadoğu'yu kasıp kavurarak geçtikten sonra Baas Partisi, 1948'de Ürdün, 1949'da Lübnan ve 1951 yılında Irak'ta şubeler kuran bir parti olarak hızla gelişmiştir. 1950'li ve 60'lı yıllarda, Ortadoğu'da ihtilallerle sarsılırken Baasçılığın gelişmesi için uygun bir ortam bulunmaktadır. (Akad, 2002, s. 18).

Bu tespitlerden hareketle, Baas Partilerinin temeli olarak, Milliyetçilik, Sosyalizm, Anti-empyralizm ve Pan- Arabizm kavramları öne çıkmaktadır. Bu ideolojik eksen Baas'ın etkili olduğu ülkelerde hem iç politikayı hem de dış politikayı etkilemiş ve aynı zamanda Ortadoğu'nun siyasal yapısını ve gelişimini şekillendirmiştir.

Baas partilerinin Ortadoğu'daki etkinliği ve gerçekleştirilen ihtilaller, Türkiye kamuoyunda da büyük bir yankı uyandırmış ve entelektüellerin ve solcu grupların benzer talepleri daha yüksek sesle dile getirmelerine yol açmıştır. Bu talepler Türk "Baasçılığı" diye tanımlanabilecek, Baas partilerinin karakteristik özelliklerini içerisinde barındırmaktadır. Aslında Arap ulusal düşüncesinin önde gelen isimlerinden olan Sati el-Hüsri 1907-1908 Makedonya'da görev yapmış olan bir Osmanlı bürokratu ve İttihat ve Terakki komitesine çok yakın bir isimdir. Aynı zamanda Türkçülük ideolojisinin mihenk taşlarından Ziya Gökalp ile el- Hüsri birbirlerini yakından tanımaktadır. (Berkes, 1969, s 74) Bu durum Türk siyasal yapısı ve tarihi düşünüldüğünde Baas ideolojisinin neden etkili olduğu konusunda fikir verebilecek tarihsel bir unsurdur. Zira Türk ulusçuluğu ve Arap ulusçuluğu gerek tarihsel süreç olarak, gerekse köken itibarıyla bir birbirine oldukça benzemektedir. Örneğin Suriye'de laik nitelikteki Baas Partisi, Suriye'de faaliyete geçtiğinde Parlamentoda sandalyelerin, inançlara göre dağılmasına karşı çıkmış, ancak İslam'ı Arapçılığın temel öğelerinden bir olarak kabul etmiştir. Bu durum, Cumhuriyetin ilk yıllarındaki devrimlerle ve Kadro hareketi ile yakın sol kesimde büyük yankı bulmuştur. Özellikle Yön Dergisinin içerisindeki bir grup aydın tarafından dile getirilen talepler, aynı zamanda çeşitli darbe girişimleri ile de hayata geçirilmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte, 1960'ların iç ve dış siyasal dengesizlikleri nedeniyle, Türkiye'nin dış politika tercihlerine de bu değişim ve talepler yansımıştır.

Arap milliyetçiliğinin yükselişinde, bölge ülkelerinin içinde bulunduğu dinamikler, Soğuk Savaş dönemi ideolojik kutuplaşma ve bağımsızlığını yeni kazanmış ülkelerin yeniden yapılanma arayışı etkili olmuştur.

2.MISIR ÖRNEĞİ

Mısır İkinci Dünya savaşından sonra, Baas ideolojisinin ilk büyük başarıyı elde ettiği ülkedir. Bu durumu Ülkenin, iç siyasal dinamikleri tercihleri ve gelenekleri ile ilişkilendirmek mümkündür (Güler, 2002, s 53).

Özellikle, büyüyen İngiliz karşıtı dalganın üzerinde yükselen Hür Subayların 1952 Temmuzunda gerçekleştirdiği darbe, Nasır'ın tek adam iktidarına giden yolun da başlangıcı olmuştur. Bu durum Mısır'ın iç ve dış siyasetinde önemli ölçüde değişikliğe neden olmuştur. Her ne kadar General Necip'in başbakanlığı devam ediyor olsa da, darbenin ilk anlarından itibaren asıl güç Nasır'dır. Nasır, popülist politikalara hız vermiş ve tek adam olarak öne çıkmıştır. Bu dönemde Mısır, Sudan'ın bağımsızlığı tanınmış, SSCB ile ilişkiler güçlendirilmiş ve Bağlantısızlar Grubu'na dâhil olmuştur. (Meriç, 2006, s. 13).

Krallığa son veren ve başbakanlığa General Necip'i getiren darbenin ardından Mısır'da bir reform kampanyası başlatılmıştır. Ekilebilir toprakların yüzde onu topraksız köylülere dağıtılmıştır. 1961'de toprak mülkiyeti 100 feddanla sınırlandırılmış ve bundan daha büyük topraklara sahip olanların topraklarının üçte biri tarım kooperatiflerine dönüştürmüştür, üçte ikisi ise az toprağa sahip köylülere dağıtılmıştır. 1962'den itibaren Nasır'ın sola yönelişi ve sosyalist söylemi öne çıkmıştır SSCB'nin büyük desteği sayesinde büyük bir kalkınma hamlesi başlatılmıştır. Basın, banka ve sigorta şirketlerinin yanı sıra sanayide de millileştirmelere gidilmiş ve mülk sahiplerine ağır vergiler getirilmiştir. Nasır'ın Milli Birlik Partisinin adı, Arap Sosyalist Birliği'ne dönüştürülmüştür. Ülke de Komünist Parti yasaklanmıştır. Mısır'da, "bilimsel sosyalizm" adı altında tek parti yönetiminde bir "devlet kapitalizminin" hâkimiyeti kurumsallaştırılmıştır. (Meriç, 2006, s. 14).

1964 yılında da işçi, asker, köylü, aydın ve milli burjuvazi ittifakına dayandığı ilan edilen yeni anayasa kabul edilmiştir. Geniş çaplı millileştirme ve kamulaştırmalara dayanan, toprak reformuna yönelen, fakat Sovyet modelinden farklı olarak sınıf mücadelesini kabul etmeyen "milli" bir sosyalizm anlayışı, bu dönem Mısır'la birlikte pek çok Arap-Afrika devletinde revaçtadır.(Şener, 2006,s 66-79).

Aynı dönemde, Arap halkının belleğinde Nasır, Batı'yı ve Batı düşüncesini yerle bir eden, bağımsızlığı ve Arap birliğini sağlayacak, Filistin'i "kurtaracak" etkili bir liderdir. Nasır, diğer Arap ülkelerindeki milliyetçi hareketleri de etkilemiştir. Nasır'ın adıyla anılan "Nasırcılık", dönemin en önemli ulusçuluk hareketlerindedir. İktidarı ele geçirdiği ilk yıllarda anti-emperyalist, otoriter ve milliyetçi ve bir söylemi benimseyen ve kullanan Nasır, dünyada iki kutuplu bir sistemin olduğu dönemde ayrıca "Bağlantısızlar Hareketinin"¹ oluşmasına önderlik etmiştir. Cezayir'in bağımsızlığında ve Aden'deki üslerin sökülmesinde Nasır'ın gösterdiği çabalar, Mısır'ın

¹ 14 Ekim 1964 tarihinde Kahire'de toplanan Bağlantısızlar hareketi, Nasır'ın konuşması ile açılmıştır. Bu toplantıda, barış içerisinde bir arada yaşama fikri benimsenmiştir Zengin ve fakir ülkeler arasındaki uçurumun giderilmesi, yabancı üslerin kaldırılması, Birleşmiş Milletlerin kuvvetlendirilmesi, vesayet altındaki ülkelerin kurtarılması, yeni sömürgecilikle mücadele, ırk ayrımcılığıyla mücadele, silahsızlandırma gibi üçüncü dünya ülkelerini yakından ilgilendiren pek çok konu görüşülmüştür. Aynı zamanda antiemperyalist ve az gelişmiş ülkelerin kalkındırılması konuları tartışılmıştır. Bu toplantıda, Kıbrıs konusunda Makarios'un tezini destekleyen bir tutum izlenmiştir. Yön Dergisi, Kahire Konferansı,16 Ekim1964, S 81,s 12. 1960'lı yıllarda çok sayıda eski sömürgecinin bağımsızlığa kavuşarak uluslararası sistem ve BM içerisinde yer alması ile hareket giderek güç kazanmıştır.. Bağlantısızlar Hareketi, soğuk savaş sırasında hegemonya mücadelesinde yer almak istemeyen ve kendi ulusal kalkınmasını gerçekleştirmek isteyen ülkelerin hareketi olarak gelişmiştir. Bağlantısızlar Hareketi ile birlikte Mısır'ın üçüncü dünya ülkeleri üzerindeki saygınlığı artmıştır. 1970'lerden itibaren, kısmen iki kutuplu sistemin zayıflaması, hareketin ortak paydasını oluşturan sömürge durumundan kurtulmak için verilen ulusal kurtuluş mücadelelerinin azalması, kısmen de grubun üye sayısının artması dolayısı ile ortaya çıkan dağınıklık, hareketin eski prestijini yitirmesine sebep olmuştur. 1986'da Harare'de yapılan son konferans 101 bağlantısız ülke temsilci göndermiştir..www.uniportal.net

saygınlığını daha da arttırmıştır.

Nasır aynı zamanda Doğu bloğu ülkeleri ile de ilişkilerini geliştirme yoluna gitmiştir. Bu çerçevede, Federal Almanya'nın İsrail'e silah satması üzerine, Doğu Almanya ile ilişkilerini güçlendirmeye yönelmiştir. Doğu Almanya'nın lideri, Kahire'de bir devlet başkanı gibi karşılanmış ve Mısır'a 70 milyon dolar kredi vermeyi kabul etmiştir. Bu durumda Federal Almanya'yı hayli kızdırmış, Ancak Mısır'la ilişkilerini kesmemiştir. (Yön Dergisi, 5 Mart 1965, s. 101, s 13).

Nâsır 1970'te öldükten sonra yerine geçen Enver Sedat kısa süre içinde politika değişikliğine giderek özel sektörü canlandırarak, Mısır'ı ABD'nin bölgedeki yakın ortaklarından biri haline getirmiştir. Böylelikle kişilere bağlı olarak devrimsiz kurulan “sosyalizm”, yeniden kişilere bağlı olarak ve karşı-devrimsiz bir şekilde son bulmuştur. (Meriç 2006, s. 23). Baas partisi, dış politikada, tarafsızlık ve bağlantısızlığı savunmakla birlikte, olayların seyri ve Ortadoğu'da değişen dengeler sonucunda, önce SSCB'ye yönelmiş 1970'lerde itibaren ise ABD yörüngesine girmiştir. (Şentürk, 2003, s 116).

3.ARAB BİRLİĞİ PROJESİ

II. Dünya savaşından sonra, Ortadoğu'da birçok Arap ülkesi bağımsızlıklarına kavuşmuştur. Daha sonra “Arap Birliği” düşüncesi de şekillenmeye başlamıştır. Bu fikir Arap milliyetçiliği ve Pan-Arabizm² fikrileri etrafında şekillenmiştir. Yaşanan Batı Avrupa sömürgeciligi ve emperyalizm deneyimi bu ülkelerin hem siyasal yapılarına hem ulusçuluk deneyimlerine (Atacan, 2004, s 17) hem de gelecek arayışlarına temel oluşturmuştur. Birlik dilekleri pek çok kez dile getirilse de somut sonuç 1958 yılında Mısır ve Suriye arasında gerçekleştirilen anlaşma çerçevesinde elde edilmiştir. Yemen'in de katıldığı federal yapı, Suriye'de 1961 yılında gerçekleşen darbe sonucunda dağılmıştır. (Arı, 2004, s 375).

Baascılar, kısa zamanda, kendilerinin sosyalizm anlayışı ile Nasır'ın sosyalizmi arasında büyük farklılıklar olduğunu görmüşlerdir. Birlik, bu şartlarda fazla dayanamamış, Suriye Mısır'dan kopmuş ve Birleşik Arap Cumhuriyeti de sona ermiştir. Suriye'nin bağımsızlığını ilk tanıyan iki ülke ise, Türkiye³ ve Ürdün olmuştur.

İkinci birleşme arayışı, Kahire, Şam ve Bağdat üçlüsü arasında gerçekleştirilen temasların sonunda 7-17 Nisan 1963 yılında Mısır'ın başkenti Kahire'de yapılan toplantı, Birleşik Arap Cumhuriyeti Federasyonunun kurulması için bir anayasa taslağı hazırlanması ile sonuçlanmıştır. Ancak Suriye'deki Baascılar ve Nasırcılar arasında ki mücadelede Nasır'ın açıkça taraf olması nedeniyle Federasyonu hayata geçirmek mümkün olamamıştır. Ağustos ayında yapılan anlaşmadan vazgeçildiği bildirilmiştir. (Arı,2004, s. 319).

Enver Sedat döneminde de Mısır, yeniden birlik denemelerine girişmiştir. 1970 Kasımında, Libya ve Sudan ile bir federasyon çerçevesinde birleşme kabul edilmiş, Federasyona 1971 yılında Suriye'de katılmıştır. 1971 Eylül ayında Mısır ülkenin adını Mısır Arap Cumhuriyeti olarak değiştirmiştir. Ancak Libya'nın petrolü kullanılarak Mısır ve Suriye'nin silahlandırılması öngörüldüğünden bu düşünceye pek sıcak bakmayan Kaddafi'nin planı kabul etmemiş ve bu sebeple daha fazla ileriye gidilememiştir. (Arı, 2004,s. 375).

² Pan Arabizm Arapça konuşan ülkelerin politik birliğine hedeflemiştir. Eric Hbsbawn,1980'de Günümüze Milliyetçilik, İstanbul, Ayrıntı Yayınevi, 1993,s 164.

³ Metin Toker bu konuda Türkiye'nin düşmanca bir tutumla karşılaşması durumunda, İsrail, Ürdün ve Suudi Arabistan'la yakınlaşabileceğini belirtmiştir. Türk Hükümetin “birleşemezler” gözü ile baktığı Arap Federasyonunu önlemek için diplomatik kanallardan çaba göstermiştir. Suriye ve Mısır'ın kurduğu BAC'nin dağılmasının ardından 1961 yılında Suriye'yi ilk tanıyan ülke Türkiye olmuştur. Türk hükümetini, Nasır'ın Kürtlerin Muhtariyet hakkı konusunda söyledikleri oldukça rahatsız etmiştir. Türk hükümeti Mısır'a gayri resmi fakat ciddi bir ikazda bulunmuştur. CHP'li Konya Milletvekili, Rüştü Özalin konuyu meclis gündemine getirmiştir.“Nasır'ın Planları”, Yön Dergisi 1 Mayıs 1963, S 72

Özellikle Nasır'ın liderliği ve politikaları, bütün Ortadoğu'da olduğu gibi Türkiye'de de yakından izlenmiştir. Dönemin tanınmış iktisatçılarından Melih Tümer, Nasır'ın ekonomi politikalarını yakından görmek için Kahire'ye gitmiştir. Mısır'da yapılan ekonomik reformlar ve uygulanan sosyal politikalar ile millileştirme konusunda kaydedilen gelişmeleri değerlendiren Tümer, ekonomik ve sosyal planlama ile hedeflere daha kolay ulaşılacağı tespitini yapmıştır. Aynı zamanda, Mısır geri kalmış ülkeler için bir model olarak ele alınmıştır. (Tümer, 1961, s 19). Türkiye'de Mısır'da ki gibi bir devrim hedefleyen kesimler, Nasır'ın ekonomi politikasının yanında, dış politikasının temel dinamiklerini yakından takip etmişlerdir. Aynı zamanda, Mısır'da Ordunun ihtilal deki rolü ve ihtilal yolunun açılışı konusun da bir örnek teşkil ettiği gerekçesi ile Yön çevrelerinde Mısır ve ihtilal çok fazla üzerinde durulan bir konu olmuştur. Yöncüler mısır örneğini, bağlantısızlar hareketi içindeki rolü ve kalkınma çabaları ile Atatürk'ün yapmak istediği politik bağımsızlığı gerçekleştiren devrimci kadro olarak görmektedir. Doğan Avcıoğlu açık şekilde ifade etmiştir. "Çeşitli nedenlerle bizim yarıda bıraktığımız bu yolda, Mısır karşılaştığı önemli güçlükler rağmen, büyük mesafe almıştır". (Avcıoğlu, 1966, s 2).

Türkiye'de böyle bir siyasi analizin yapılmasının nedeni, Mısır'da Nasır döneminde başlayan hareketin Ortadoğu'da büyük yankı uyandırmış olması ve bağımsızlıklarını ve birliklerini pekiştirmek için çeşitli arayışlara yönelmiş olmasıdır.

4.TÜRKİYE'DE BAAS İDEOLOJİSİNİN ETKİLERİ

Batı Avrupa ülkelerinde sosyalist ve komünist partilerin giderek güçlenmesi, Sovyetler Birliği'nin ve Doğu Blok'unun uluslararası alanda artan etkisi, Çin'de Komünist Partinin iktidarı, Asya'nın bağımsızlığını kazanmış ülkelerinde iktidardaki güçlerin programlarında sosyalist ve milliyetçi düşüncelerin yer almasının etkileri, tüm Ortadoğu ülkelerinde olduğu gibi Türkiye'de de siyasal alanı etkilemiştir.

Ortadoğu'da gelişmeler Özellikle Mısır'ın ekonomik ve siyasal arenada yükselişi Türkiye'de ulusalcı sol gruplar arasında geniş yankı bulmuştur. Bu çerçevede Bir Türk "Baascılığı" anlayışı da gelişmiştir. Türk "Baascılığı" Hasan Cemal'e göre, Devletçi, Milliyetçi, ekonomide merkezi planlamadan yana, NATO'ya ve Batı nüfuzuna karşı, Üçüncü Dünyacılık ve bağımsızlık politikasını benimseyen ve bu çerçevede Washington'dan çok Moskova'ya yakın duran bir çizgiyi temsil etmektedir. 27 Mayısın hemen ertesinde, Doğan Avcıoğlu tarafından Yön Dergisinde savunulan Baas ideolojisi, kökleri Türk ulusçuluğunun bir yorumuna ve Kadrocu felsefeye dayanan, 1960'ların Marksizm'inden ve Moskova'nın kapitalist olmayan önerilerinden de etkilenerek ortaya çıkmıştır. (Alatlı, 2002, s.5).

Yön sayfalarında hareketin siyasal tezleri ve stratejisi netleştirilmeye çalışılırken Mart 1963'te Suriye'de Nasır yanlısı subayların bir darbeye iktidara gelmesini, Suriye'de Genç Subaylar İhtilali: Birlik, Hürriyet ve Sosyalizm başlığıyla kapaktan duyulmuştur. (Şener, 2006, s 58-77).

Suriye'deki son "ihtilal" ise Yöncülere göre Türkiye'nin bölgeden tecridine yol açabilecek bir gelişmedir. Yön kadrosuna göre bölge ülkelerinin birer birer "kapitalist olmayan kalkınma yolunu" tercih etmesi böyle bir sonuca yol açabilirdi. Oysaki kapitalist aşamayı atlayarak sınıfsız topluma geçme ülküsünün ilk sahibi Atatürk'tür. Yön dergisine göre Atatürk'ün Türkiye'si bu yola girmiş komşuları tarafından tecrit edilme tehlikesi altındadır. Bundan kurtuluşun tek yolu da ancak dış destekle ayakta durabilen kapitalizmi yıkararak komşu ülkelerle aynı yola bir an önce girmekten geçmektedir. (Şener, 2006).

Yön ekibi, bütün bu gelişmeleri yakından takip ediyor ve Türkiye ile ilgili sonuçlar çıkarmaya çalışıyorlardı. Yön-Devrim Hareketinin sosyalizm anlayışında vurgulanması gereken önemli bir nokta da, sosyalizmin milliyetçi yorumudur. Hareket, başlangıcından itibaren bağımsızlık ve milliyetçilik konularında hassas olmuştur. (Şener, 2006, s.55-57)

4.1.Ordu'nun Öncü Rolü ve "Baascı" Darbe Girişimleri

Yön grubunun görüşlerinde ordu ve sivil bürokrasiye yüklenen misyonun gerekçesi Türkiye gibi az gelişmiş ülkelerde sosyalizmin salt işçi sınıfının ideolojisi olamayacağı anlayışıdır. Sovyetler Birliği'nin 1950 ve 60'lı yıllarda az gelişmiş ülkeler için "kapitalist olmayan kalkınma yolu" stratejisini öne sürdüğü ve bu yola yönelmiş "ilerici" askeri yönetimleri desteklediği düşünüldüğünde

ve Ortadoğu’da esen Nasır Rüzgârı dikkate alındığında, Türkiye’de de bazı kesimlerde ordu öncülüğünde darbe beklentisi yükseldiği tespiti yapılabilir.(Aydın, Taşkın, 2016, s 56).

1977 yılında Sovyet Bilimler Akademisi tarafından yayınlanan bir çalışmada, Doğan Avcıoğlu için, “ulusal devrim yolu ideologu” tanımlaması yağılmış ve anti-empyralist tutumu ön plana çıkarılmıştır. Yön dergisi, Doğan Avcıoğlu, İlhan Selçuk ve Mümtaz Soysal çizgisi, Devletçiliği ve merkeziyetçiliği esas alan bir yapının düşünsel zeminin oluşturmaya çalışmışlardır. Fakat onunla da kalmamış, Ordu için de bazı ittifaklar ve irtibatlar oluşturarak, düşünceyi eylem dönüştürmeye çaba göstermişlerdir. (Şener. 2006, s 60). Bu çerçeve de ordu personelinin NATO’ya karşı çıkması için propaganda faaliyetleri yürütülmüştür. (Şener, 2006, s. 269).

Bu yönde darbe arayışının ilk örneği, olarak Talat Aydemir’in girişimleridir. Aydemir ve ekibi Türkiye’nin 27 “Mayısın ruhundan” uzaklaştığı görüşünden hareket etmiştir. Türkiye’de 22 Şubat 1962 ve 21 Mayıs 1963 tarihlerinde Aydemir ve destekçileri tarafından iki darbe girişimi olmuştur. Aydemir’i darbeye götüren olaylar zinciri içerisinde Yön grubunun telkin ve teşvikleri de vardır. Örneğin Doğan Avcıoğlu, 22 Şubat’tan birkaç gün önce, “Türkiye, orduya dayanarak ve ordunun desteği ile geriliği ve gericiliği yenmeyi bilecektir.” demiştir. Mümtaz Soysal ise, Aydemir olayında Yön çevresinin rolünü, sonradan devrimci idealler için sıcak temaslar kurulduğu şeklinde açıklamıştır. (Akyaz, 2006, s 260-280). Bu arada Yön’ün, 1963 Mayıs’ındaki Albay Talat Aydemir önderliğindeki darbe girişiminden sonra Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından bu girişimde rolü olduğu gerekçesiyle kapatıldığını hatırlamak gerekir. (Şener, 2006, s 74).

Aydemir olaylarından sonra Baasçı ideolojinin etkilediği ikinci darbe girişimi 09 Mart 1971 tarihinde gerçekleşmiştir.09 Martçılar, bir devrim anayasası taslağı bile hazırlamışlardır. Taslağın hazırlanmasında, Baas partisi tüzüğünden de yararlanılmıştır. (Alatlı, 2002, s 446). Devrim anayasasını içeren devrim dosyası, Doğan Avcıoğlu’nun görüşlerini yansıtmaktadır. Buna göre, devrimin ilkeleri, toprak reformu, dış ticaretin, yer altı kaynaklarının, bankaların ve büyük müesseselerin millileştirilmesini içermektedir. Devlet Planlama Teşkilatı ekonominin koordinasyonu açısından kullanılması öngörülmüştür. (Alatlı, 2002, s395-409). Ancak bu çabalar Ortadoğu’da gördüğümüz gibi bir sonuca ulaşmamış, “devrimci subaylar” 12 Mart’tan sonra ordudan uzaklaştırılmıştır.

9 Mart 1971 tarihinde aydın-ordu işbirliği ve dayanışması içinde yapılması kararlaştırılmıştır. Fakat 12 Martta ordu içindeki başka bir kanat çok çeşitli nedenler ile bu girişimi ve öncülerini tavsiye etmiştir (Alatlı, 2002, s 60). Baasçı darbe girişimleri başarısı olmakla birlikte, Baas ideolojisinin temsil ettiği düşünceler Türkiye siyasetini somut olarak etkilemiştir.

4.2.Ekonomi Alanında Tartışmalar

İkinci Dünya Savaşı ertesinde ortaya çıkan ulusal kurtuluş savaşlarının etkisiyle siyasal bağımsızlıklarını elde eden ülkelerin, ekonomik yönden de bağımsız olabilmelerinin ancak kapitalist olmayan bir ekonomi modeliyle ve kalkınmayla mümkün olabileceğine inanılıyordu. Esas olarak Batılı sosyalist iktisatçıların gündeme getirdiği bu tez Sovyetler Birliği Komünist Partisi öncülüğünde uluslararası sosyalist gruplar tarafından da benimsenmiştir. Mısır ve Cezayir gibi ülkelerde çoğu zaman orduyu kullanarak iktidara gelen ara sınıfların devletçiliği kullanarak kalkınma çabasına girmeleri, kamulaştırma ve millileştirme politikalarına başvurmaları ve bunlara ilave olarak toprak reformu yapmaları, bu tezin pratikteki karşılıkları olarak kabul edilmektedir. (Şener, 2006 52-58)

27 Mayıs Askeri darbesinden sonra, kabul edilen anayasada pek çok yeni atılım gerçekleşmiştir. Bu açılımlar içerisinde toprak reformunun yapılması kararı da vardır. Bu bakımdan, 1960’dan sonraki dönemlerde büyük burjuvazi ve toprak ağalığının keyfiliğine bazı sınırlar getirilmiştir. (Alatlı, 2002, s 598) Aynı zamanda Devlet Planlama teşkilatı dönemin planlamacı ekonomi mantığının bir ürünü sayılabilir. Bu noktadan sonra, Ortadoğu ‘da ki tanımlamalara uygun, “ilerici” ve “gericiler” arasına mücadele devam etmiştir. “Gerici” güçler, büyük burjuvazi ve toprak ağaları, “ileri” güçler ise, devrimci “zinde” kuvvetlerdir.

ABD ile Kıbrıs konusunda yaşanan gerginlik ve İnönü’nün “yeni bir dünya kurulur ve Türkiye bu dünyada yerini alır...” sözleri üzerine ABD karşıtı pek çok eylem meydan gelmiştir. 20 Şubat 1965 tarihinde Ürgüplü Hükümetinin kurulması üzerine, işçi hareketleri ve antiempyralist mücadele hız

kazanmıştır. Bu tarihte milli petrol kampanyası tüm ülkeye yayılmıştır. 1965’de Adalet Partisi tek başına iktidara gelmiştir. (Alatlı, 2002, s 116) Bu dönemde ABD karşıtı, NATO ve CENTO’dan çıkmayı hedefleyen ve ikili anlaşmaların fes edilmesini isteyen çok fazla protesto yapılmıştır.

1965 yılında Muammer Aksoy Petrol ve Madenleri korumak amacıyla bir derneğin kurulmasına karar vermiştir. Dernek Türkiye çapında örgütlenerek milli kaynakları yabancı sömürsünden kurtarmak yolunda çaba göstermeyi hedeflemiştir. (Yön Dergisi, 4 Ocak 1965.s 146, s 5).

1967 Aliğa Rafinerisi için SSCB’yle Ankara’da sözleşme imzalanmıştır. Ancak, millileştirme konusunda en önemli sonuç, 1978 yılında 3. Ecevit Hükümeti döneminde, Deniz Baykal’ın Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı olduğu sırasında, Türkiye’deki bütün bor madenlerinin işletim hakları devletleştirilerek, devlet adına işletmesi için Etibank’a devredilmiştir. Mecliste 226 oy ile kabul edilen yasaya karşı çıkararak oy kullanmadan meclisi terk edenler de olmuştur. Bunların arasında Süleyman Demirel, Necmettin Erbakan, Alparslan Türkeş, Korkut Özal ve Faik Türein gibi isimler de vardır. Oylamaya katılmayan Süleyman Demirel aynı zamanda, Eylül 1972 yılında, Bilecik’te yaptığı bir konuşmada borun millileştirilmesini “Atatürkçülükten ve Cumhuriyetçilikten kaçış” olarak nitelmiştir. (İlhan, 2008, 145-160).

4.3.1960’lı Yılların Siyasi Tartışmaları

Türkiye’nin 28 Mart 1949’da İsrail’i tanıyan ilk Müslüman devlet olması, İngiltere’nin ortaya attığı (MEDO) Ortadoğu Savunma Paketi projesine destek vermesi, 1952 yılında (NATO) Kuzey Atlantik Paketi’na üye olmasının ardından, 1955 yılında Bağdat Paketi’na üyelik gibi gelişmeler, Ankara’da Batı yanlısı bir Ortadoğu politikasının 1950’ler boyunca egemen olduğu göstermektedir.

1960’lı yıllarda, “iki kutuplu” politikada bir yumuşama yaşanmış ve Ankara kendi çıkarlarına uygun bir politika izleyebilme olanağı kazanmıştır. Bu dönemde gittikçe artan demokratikleşme eğilimi, hükümetlerin halk kitlelerine ters düşecek politikalarından uzak durmaya itmiştir. Türkiye’nin demokratikleşme sürecinde ilerlemesi ile Arap ülkeleri ile ilişkilerin artmasında doğru orantı vardır. Bu durum tamamen demokratikleşmeye bağlanamasa da, etkili bir unsurdur. (Yavuz, 2004 s 238).

Türk dış politikası bu dönemde küresel konjonktürün de etkisiyle ve aynı zamanda bölgesel yeni dinamiklerle, Ortadoğu’daki gelişmelere daha açık hale gelmiş, benzer siyasal, sosyal ve ekonomik talepler bu dönemde yüksek sesle dile getirilmiştir. Kuşkusuz pek çok etkenin yanında, bölgede yaşanan ve ekonomide millileştirme eğilimi ve siyasal alanda bağımsızlık fikri taşıyan ideolojik akımlardan beslenen unsurların dış politikaya da yansımaları olmuştur. Bu dönemde Baas etkisini, dış politikada, antiemperyalist, Üçüncü dünyacılık ve tarafsızlık politikalarında göstermiştir.

1962 Küba krizi ve 1965 ‘de Birleşmiş Milletlerde Türkiye’nin “yalnızlığı” Batı ile olan ilişkilerin gözden geçirilmesine yol açmıştır. Aynı zamanda 1964 yılında Kıbrıs krizi sırasında, İran, Pakistan, Arnavutluk ve ABD, BM’de Türk tezini desteklemiş, Mısır, Suriye ve Lübnan çekimser kalarak dolaylı destek vermiştir. Bunu üzerine, Mecliste Üçüncü Dünya ve Müslüman ülkelerle ilişkilerin geliştirilmesi gerekliliği savunulmuştur (Yavuz, 2004, s 241) Aynı nedenlerle SSCB ile ilişkiler Ortadoğu’nun diğer bazı ülkelerinde olduğu gibi tehdit algılamalarında uzaklaşarak, ılımlı bir düzeye kaymıştır. Bunun yanında, 10 Ağustos 1965’te Türkiye Mısır arasındaki ilişkiler büyükelçilik seviyesine çıkarılmıştır. 1967 yılındaki Arap-İsrail savaşı sırasında Türkiye Arap ülkelerini desteklemiştir (Yavuz,, 2004 s 241). Çatışma başladığında, aynı gün Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil TBMM’deki konuşmasında şunları söylemiştir:

“Hükümetimiz, birkaç hafta evvel başlayan buhranın silahlı bir çarpışmaya münceer olmaması ve ihtilafın diplomasi yoluyla sona erdirilmesi gayesiyle elinden gelen gayreti sarf etmiş ve bu maksatla ilgili taraflar nezdinde gerekli itidal tavsiyesinde ve teşebbüsünde bulunmuştur..... Bu buhranın geniş ihtilaflara meydan vermeden kısa bir zamanda yatışacağı ümit ve temennisini muhafaza ediyoruz” Nitekim Türkiye bu sırada, savaşta ağır zayıyat veren Arap ülkelerine ilaç, yiyecek ve giyecek yardımında bulunmayı ihmal etmemiştir. (Gönlübol, Kürkçüoğlu,1996. s. 594-596).

Türkiye’nin 1965 yılından beri izlediği Arap Ülkeleri ile ilişkilerini iyileştirme politikası, Eylül 1970’de Bağlantısızların Lusaka toplantısı sırasında, Makarios’un taleplerinin reddedilmesi şeklinde sonuç almasına neden olmuştur. (Yavuz, 2005, s 79).

Türk dış politikasının, tarafsız bir politika izlemesini destekleyen, sol gruplar, Doğu Sınırlarına yerleştirilen Nükleer mayınlar meselesi ortaya çıkınca, Mecliste ikili anlaşmaların araştırılmasını isteyen bir önerge vermiştir. Bu önerge AP'nin oyları ile reddedilmiştir. (Yön Dergisi, 14 Nisan 1967, s 4.) Demirel Hükümeti, Washington'a karşı bağımsız durma arzusu belirtiyorsa da, Amerikan Hükümetine sırt çevirmemiştir.

Bir parantez açarak belirtmek gerekir ki, bu dönemde Türkiye'nin izlediği dış politika sabit bir yönde seyretmemiştir yaşanan gelgitler Türkiye'nin. Baas ideolojisinden çok fazla yansıdığı Yön Dergisi içindeki Milliyetçi sol grubu etkilemiş ve farklı iktidar stratejileri arayışına sokmuştur. Doğan Avcıoğlu'na göre Demirel hükümeti İnönü'nün çok taraflı politikasından ayrılma yönünde adımlar atmıştır. Örneğin Kıbrıs konusunda, İnönü hükümeti antiemperyalist ülkelerin desteğini alarak sorunu çözmeye yönelmişken, Demirel Kıbrıs sorunun Anglosakson şemsiye altında çözmeye yönelmiştir. Aynı zamanda, Demirel Cumhuriyetçi ve devrimci Arap ülkeleri kızdırmak pahasına Arap sultanlıkları ile yakınlaşmaya başlamıştır. Bu bağlamda, geliştirilen İslam Paktı fikri, Bağdat Paktı deneyiminin yeni bir biçimde ihyası olarak karşımıza çıkmaktadır. Washington'un Nasır rejimine karşı İmal ettiği 500 milyon dolarlık silah satışıyla güçlendirdiği Kral Faysal'ın Ankara'yı ziyaretinden sonra⁴ Türkiye'nin "gerici" Arap ülkelerine yaklaşması Avcıoğlu'nu çok fazla rahatsız etmiştir (Avcıoğlu, "Yön dergisi,26 Ağustos 1966, S 178, s 3).

Avcıoğlu'na göre, Nasır'ın sosyalizminin yayılmaması için milliyetçiliğe karşı din kozu kullanılmak istenmiştir. Bu çerçevede, Arap Birliğine karşı İslam birliği fikri ortaya atılmıştır. İran şahının da desteklediği bu fikir, Nisan 1965 tarihinde Ankara'da CENTO toplantısında ortaya atılmıştır. Avcıoğlu bu girişimi milliyetçi sosyalizmin önünü kesmeye yönelik bir emperyalist komplo olarak değerlendirmektedir. (Avcıoğlu, 2 Eylül 1966, s 4). Avcıoğlu'na göre İnönü'den istediği desteği alamayan Faysal, Demirel tarafından hüsnü kabul görmüştür. "Türkiye Faysal ve İran Şahının Nasır la olan kavgasında taraf olmamalıdır" diyen Avcıoğlu, Petrol ve taht kavgasında Türkiye'nin taraf tutmasının uygun olmayacağı tespitinde de bulunur. (Avcıoğlu, 1966) Avcıoğlu Türkiye'nin tarafsız bir politika gütmesi gerekliliğini vurgulamıştır.

Sonuç olarak Türkiye siyasetindeki etkisi nedeniyle Filistin'i de değinmek gerekir. Özellikle 1967'deki Arap-İsrail Savaşı'ndan sonra Filistin'in İsrail karısındaki mücadelesi Türkiye'de solcu gruplar arasında büyük sempati yaratmıştır. 1969 yılından sonra silahlı mücadeleye yönelen gruplar Filistin'e giderek daha da aktif destek verecekler ve "gerilla eğitimi" almaya başlayacaklardır. (Şener, 2006) Emperyalizmle savaş düşüncesiyle Gaziantep'ten 13 kişilik ilk grup Halep'e gitmiştir. Daha sonra 2 ay eğitim gördükten sonra ülkeye dönüş yapmış ve Hüseyin İnan yeni bir grubu tekrar Halep'e götürmüştür. Filistin'in İsrail'e karşı giriştiği gerilla savaşında askeri yönden eğitim almak amacı ile Türkiye'den sol gruplar sempatiyanlarını bu bölgeye göndermişlerdir.(Şener, 2006, 50-53).

4.4.1970'li Yılların Siyasi Tartışmaları

1970'lerin başlarına kadar, Türkiye Arap ülkeleri ve İsrail'le dengeli ilişkiler yürütmüştür. İslam ülkelerinin desteğini elde etme arzusu ve Milli Selamet Partisinin de yükselişi gitgide Arap ülkeleri ile daha yakın ilişkiler kurulmasına ve Filistin konusunda Arap ülkelerinin daha çok desteklenmesi yönünde bir değişime yol açmıştır. 1977 yılında İsrail de Likud partisinin iktidara gelmesi ve bu partinin Lübnan ve diğer işgal edilmiş topraklarda izlediği sert politikalar, İsrail ile diplomatik ilişkilerin düşürülmesine sebep olmuştur. Türkiye, Filistin Kurtuluş Örgütü ve Türkiye'de faaliyet gösteren solcu gruplarla olan bağlantılarına rağmen, daha yakın ilişki içerisinde olmuştur. (Kirişçi, 2002, s 54).

Aynı zamanda İslam Konferansı Örgütü içinde aktif biçimde yer alan Türkiye, bu örgütün dışişleri bakanlar kurulu toplantısının 1976'da İstanbul'da yapılmasını sağlamıştır. Bununla birlikte, Filistin

⁴ Dönemin önemli gelişmeleri arasında Arap ülkeleri arasındaki siyasal rekabet göre çarpar. Sharabi'ye göre, Orta Doğu'daki devletleri devrimciler, monarşiler (anti-devrimciler) ve ana gruptakiler olarak ayırmaktadır. Arap milliyetçiliği ve Arap sosyalizmi temelli bir ideolojiye sahip olan devrimci devletler Mısır, Cezayir, Suriye, Irak; monarşiler Suudi Arabistan, Ürdün, Libya, Fas gibi devletler; ana gruptakiler ise Lübnan, Yemen, Kuveyt, Sudan, Tunus gibi devletler olarak sınıflandırılmıştır Aktaran, Şener, 2006, 58-62.

Kurtuluş Örgütü'nü (FKÖ) resmen tanıırken ve Ankara'da diplomatik temsilcilik açması yönünde izin verilmesi ilişkilerin gelişmesine olumlu katkı sağlamıştır.

1970'lerin sonlarına doğru yeni bir süreç başlamış, dönemin Başbakanı Ecevit, ambargonun devam etmesi halinde Türkiye'nin NATO'dan çıkabileceğinden söz etmeye başlamıştır. Bu dönemde, Türkiye'nin Bağlantısızlara yaklaşma ve bölgesel düzeyde ki ilişkilerini geliştirme yolunda olduğu tespit edilebilir.

SONUÇ

Arap ulusçuluk hareketleri aynı zamanda Türk ulusçuluk hareketleri ile benzer tarihsel dönemlerden ve olaylardan etkilenmiştir. 1960'lı ve 1970'li yıllar da birçok bakımdan Türkiye ve Ortadoğu siyasetini "Baascı" olarak nitelenen ve aynı zamanda ülkelerin iç siyasal yapısından etkilenen ideolojik yapılar etkilemiştir. Baascı iktidarların darbelerle iş başına gelmeleri ise, devrimciliği bir ilke olarak benimsemiş Türk solunun içinde çok fazla yankılanmış ve hatta Ortadoğu'da ki darbelerin karakteristik özelliklerini gösteren darbe girişimleri de gündeme gelmiştir. Ancak bu girişimler sonuç alamadan önlenmiştir.

Bu dönem Türkiye'nin ve Ortadoğu'nun dış politikada ki genel eğilimleri, Bağımsız ve çok taraflı bir nitelik sergilerken, iç politikada ise, ekonomide millileştirme, Devlet eliyle gelişme ile görece artan sosyal devlet anlayışı belirgindir. Bu durum, "Baascı ideolojilerin" sol ve milliyetçiliğin birbirine eklenmediği bir siyasal anlayışı göstermektedir.

Belirtilmesi gereken bir diğer nokta ise Baas ideolojisinin konjonktüre göre kendini yeniden tanımladığıdır. 1960'lı yıllarda daha sol ağırlıklı, SSCB'ye daha yakın ve ekonomide devletçilikten yana iken 1970'li yıllarda ABD'ye yakın ve ekonomide özel sektörden yana bir çizgi izlemiş olduğudur. Yine 1970'li yıllar, İslamcılığın siyasal olarak yükselişe geçtiği bir dönemi ifade etmektedir ki bu durum Türkiye'de ve Ortadoğu'da benzer özellik göstermektedir.

Bu çalışmada, Türkiye'nin aynı zamanda bir Ortadoğu ülkesi olduğundan hareketle, iç ve dış politikasında "baascı" lığın yansımaları açıklanmış ve sonuç olarak gerek tarihsel köken ve gerekse dönemseller gelişmeler bize pek çok paralellikler kurulabileceğini göstermiştir.

KAYNAKÇA

- Akyaz, Doğan, (2006), Askeri Müdahalelerin Orduya Etkisi, İletişim Yayınları: İstanbul.
- Alatlı, Ertuğrul, (2002) 09 Mart 1971 Antiparlamentarist- Baasçı Darbe Girişimi, İstanbul, Alfa Yayınları.
- Arı, Tayyar, (2004) Geçmişten Günümüze Ortadoğu Siyaset, Savaş ve Diplomasi, İstanbul, Alfa Yayınlar.
- Atacan, Fulya, (2004) Otoriteryanizm Kıskaçında Mısır, Değişen Toplumlar Değişmeyen Siyaset Ortadoğu. İstanbul, Bağlam Yayınları.
- Avcıoğlu Doğan, (26 Ağustos, 1966) “Demirel’in Dış Politikası”, Yön Dergisi, S 178.
- Avcıoğlu, Doğan, (11 Kasım 1966) “Çağımızda Ekonomik Bağımsızlık Mücadelesi”, Yön Dergisi, S 183.
- Avcıoğlu, Doğan, (14 Nisan, 1967) “Türkiye’nin Dünyadaki Yeri”, Yön Dergisi, S 211.
- Avcıoğlu, Doğan, (2 Eylül, 1966) “İslam Paktı ve Türkiye”, Yön Dergisi, S 179.
- Avcıoğlu, Doğan, (13 Şubat, 1963) ” Amerika ve Arap Sosyalizmi”, Yön Dergisi, S 61.
- Aydın, Suavi, Taşkın, Yüksel, (2016) 1960’dan Günümüze Türkiye Tarihi, İstanbul, İletişim Yayınları.
- Berkes, Niyazi, (1969) Arap Dünyasında İslamcılık, Sosyalizm Milliyetçilik, Köprü Yayınları, İstanbul.
- Ersin, Nihat, (1994) Öncesi ve Sonrasıyla Baas Partisi, İstanbul Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Faruk Sönmezoğlu (2004) Türk Dış Politikasının Analizi, İstanbul, Der yayınları.
- Gönlübol, Mehmet, Kürkcüoğlu, Ömer: (1996) “1965-1973 Dönemi Türk Dış Politikası”, “1973-1980 Dönemi”, Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995), Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Güler, E. Zeynep, (2002) Arap Ortadoğu’sunda Üçüncü Dünyacılık: Mısır ve Nasırcılık, İstanbul Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Hobsbawn, Eric, (1993) 1980’den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Isaac, Steven, “The Ba’th of Syria and Iraq”, Oxford University, www.longwood.edu/~isaacs/Ba'th%20Excer. Erişim Tarihi[11-05.2018]
- İkili Anlaşmalar, (14 Nisan 1967), Yön Dergisi, S. 211.
- İlhan Mehmet, (2008) “Bir Ülkenin Geleceği Bor”, Gazete İstanbul,
- Kahire Konferansı, (16 Ekim 1964), Yön Dergisi, S. 81.
- Kirişçi, Kemal, Türkiye ve Müslüman Ortadoğu, Türkiye’nin Yeni Dünyası, ed. Alan Makovsky, Sabri Sayarı, Alfa Yayınları, İstanbul, 2002
- Nasır ve Almanya, (5 Mart 1965), Yön Dergisi, S. 101.
- Nasır’ın Planları, (1 Mayıs 1963), Yön Dergisi, S. 72.
- Özcan, Mesut, (2004) Ortadoğu’nun Etnik ve Kültürel Minyatürü, Değişen Toplumlar Değişmeyen Siyaset: Ortadoğu. İstanbul, Bağlam Yayınları.
- Özkoç, Özge; (2008) “Suriye Baas Partisi Kökenleri, Dönüşümü, İzlediği İç ve Dış Politika (1943-1991)”, Ankara, Mülkiyeliler Birliği Yayınları.
- Petrol Maden ve Milli Sanayimizi Koruma Derneği, (14 Ocak 1965), Yön Dergisi, S. 146.
- Sever, Ayşegül, (2004) Bağımsızlıktan Bugüne Suriye Baas Partisi, Esad Dönemi ve Sonrası, Değişen Toplumlar Değişmeyen Siyaset: Ortadoğu. İstanbul, Bağlam Yayınları.
- Stork, Joe,-Ann M. Lesch, (1991) Bunalımın Arka Planı, Neden Savaş? Birlik Dergisi, S 22.
- Şener Mustafa, (2006) Türkiye’de Sol Hareket ve İktidar Stratejileri Tartışmaları, Ankara Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Şentürk, Doğan, (2002) Suriye Baas Partisi ve Birleşik Arap Cumhuriyeti, İstanbul Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Tanju M Akad, (2002) “Arap Milliyetçiliği: Baas Partisi”, Popüler Tarih Dergisi, S 18, s.42-62.
- Tümer, Melih, (20 Aralık 1961), “Nasır’ın Sosyalizmi”, Yön Dergisi, S. 11

- Yavuz, Celalettin. (2005) Geçmişten Geleceğe Suriye-Türkiye İlişkileri, Ankara, ATO Yayınları.
- Yavuz, Hakan, (2004) İkcilik: Türk Arap İlişkileri ve Filistin Sorunu, Türk Dış Politika Analizi, Ed Faruk Sönmezoğlu, İstanbul, Der Yayınları.

OSMANLILIK DÜŞÜNÇESİ VE ÜÇ TARZ-I SİYASET’TE OSMANLILIK

(Sayfa 12-20)

Gamze CAN⁵

ÖZET

Osmanlılık ideolojisi, II. Mahmut döneminde siyasette kullanılmak üzere “bir Osmanlı milleti oluşturma” düşüncesi olarak ortaya çıkmıştır. Sonrasında Tanzimat Fermanı (1839), Islahat Fermanı (1856) ve Kanun-i Esasi (1876)’nin ilanı ile devletin resmî ideolojisi yapılmaya çalışılmıştır fakat zamanın şartlarında gelişen İslamcılık ve Türkçülük ideolojileri karşısında etkisiz kalmıştır. “Devlet nasıl kurtarılabilir” sorusunun cevabı olarak ortaya çıkan bu üç ideolojiyi bütün yönleriyle ele alan Yusuf Akçura, “Üç Tarz-ı Siyaset” makalesinde bu düşünceleri irdelemiş ve bir çıkar yol bulmaya çalışmıştır.

Çalışmanın amacı, Osmanlılık düşüncesinin uygulamada neden başarılı olamadığını açıklayabilmek ve konuyu Yusuf Akçura’nın Üç Tarzı Siyaset makalesi çerçevesinde açıklamaktır. Konu çalışılırken Osmanlılık düşüncesi üzerine literatür araştırması yapılmış ve Üç Tarzı Siyaset makalesi Osmanlılık düşüncesi çerçevesinde incelenmiştir. Osmanlılık düşüncesinin gelişimi ve bu gelişim sırasında yaşanan sosyal ve siyasî olayların Osmanlılık düşüncesinin oluşumuna etkileri incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yusuf Akçura, Üç Tarz-ı Siyaset, Milliyetçilik, Osmanlılık, Türkçülük, İslamcılık.

THOUGHT OF OTTOMANISM AND “OTTOMANISM” IN THREE STYLES OF POLITICS

ABSTRACT

Ideology of Ottomanism, in the period of II. Mahmut, it emerged as the thought of "creating an Ottoman nation" to be used in politics. Later, Tanzimat Fermanı (1839), Islahat Fermanı (1856) and Kanun-i Esasi (1876) declared that the official ideology of the state was tried to be made, but it was ineffective against the ideologies of Islamism and Turkism that developed in time. Yusuf Akçura, addressing all three ideologies that emerged as the answer to the question of "how the state can be saved", explored these thoughts in the "Three Styles Politics" and tried to find a way out.

The aim of the study is to explain why the idea of Ottomanism was not successful in practice and to explain the subject within the scope of Yusuf Akçura's Three Style Politics article. A literature research on the idea of Ottomanism was made while studying the subject, and the Three Style Politics article was examined in the context of Ottomanism. The development of Ottomanism and the effects of social and political events on the formation of Ottomanism

Key Words: Yusuf Akçura, Three Styles Politics, Nationalism, Ottomanism, Turkism, Islamism.

⁵ Kocaeli Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü Siyaset ve Sosyal Bilimler Yüksek Lisans Öğrencisi, gamzecn41@gmail.com

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nin gerilemeye başlamasıyla beraber “devlet nasıl kurtarılabilir” sorusuna cevap aranmaya başlandı. İlk başlarda askerî alanda yapılacak reformlar ile askerinin modernize edilmesinin ve Batı'nın kullandığı silahlara sahip olmasının ülkenin kurtuluşu için yeterli olacağı düşünüldü.

Yeniçeri ordusu, kendi etkinliğinin ortadan kaldırılacağını düşündüğü için askerî alanda yapılan bütün girişimlerin akamete uğramasına neden oldu. II. Mahmut'un Yeniçeri Ocağı'nı imhası ile (bu olay Vaka-i Hayriye olarak adlandırılmıştır), askerinin atılacak adımların önünde engel olma durumu sona ermiş oldu.

Bu süreç içerisinde reformların hangi alanları kapsamaları gerektiğine dönük farklı yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Bu yaklaşımlar Osmanlılık, İslamcılık, Türkçülük, Batıcılık olarak adlandırılmışlardır.

Osmanlı Devleti'nin kurtuluşu için ortaya konan yaklaşımları ele alıp inceleyen ve karşılaştırmalar yoluyla hangisinin daha fazla işe yarayabileceğini aktaran düşünürlerden biri Yusuf Akçura'dır. Akçura, düşüncelerini “Üç Tarz-ı Siyaset” adlı makalesinde irdelemiştir.

Bu çalışmanın amacı, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde ortaya atılan üç siyaset tarzından Osmanlıcılığın ortaya çıkma amacına hizmet edip etmediğini tatil etmektir. Çalışmada literatür taraması, içerik analizi, karşılaştırma ve sebep-sonuç ilişkisi kurma yöntem ve teknikleri kullanılarak, Osmanlıcılık ideolojisinin oluşma döneminde siyasî ve toplumsal gelişmeler, bu ideolojinin kurucularına ve destekçilerine de değinilerek genel hatlarıyla açıklandıktan sonra Yusuf Akçura'nın kaleme aldığı “Üç Tarz-ı Siyaset” makalesi çerçevesinde Osmanlıcılık düşüncesi incelenmeye çalışılacaktır.

Osmanlı'da 1789-1839 Dönemi Siyasî ve Toplumsal Gelişmeler

1789 Fransız İhtilali'nden sonra bütün dünyaya yayılan hürriyet, eşitlik, milliyetçilik gibi kavramlar hâliyle içerisinde çokça farklı grubu barındıran Osmanlı'yı hem düşünsel hem sosyal hem de siyasî alanda fazlasıyla etkilemiştir. Osmanlı topraklarında yaşayan bütün milletler bir sisteme göre sınıflandırılmıştı. Fransız İhtilali'ne kadar gruplandırmalarda büyük bir sorun çıkmamıştı. Bu sisteme “millet sistemi” deniyordu. Buradaki millet terimi bugün kullanılan anlama gelmiyordu. “Dinî cemaat” anlamında kullanılıyordu. Sonuçta Osmanlı İmparatorluğu içindeki çok sayıda grup “Müslüman milleti” veya “Ortodoks milleti” şeklindeki kategoriler hâlinde örgütlenmiş olmaktadır. “Ortodoks milleti” içinde Rum veya Bulgar olmak -Fransız İhtilali öncesinde fazlaca önemli olmayan- bir alt kategori olmaktadır. Fakat daha sonra bu gruplar arasında büyük bir mücadelenin başladığı görülür (Hanioglu, 1985: 1389).

Millet sisteminde milletler dinî topluluk olarak tanımlanmalarına rağmen Bulgar, Sırp, Rum, Hırvat gibi etnik kimlikleriyle de biliniyorlardı. Bu da bahsedilen toplulukların dinî kimliklerinin yanında etnik kimliklerini de geliştirmelerine imkân sağlamıştır. Aynı durum Müslüman milletler için de geçerlidir. Fakat Müslümanlar bu etnik kimliklerini kullanma gereği duymamışlardır (Akıncı, 2013: 5). Çünkü etnik söylemin devletin devamlılığı açısından sakınca oluşturacağına farkındaydılar.

Osmanlı'da devlet kontrolündeki millet sistemi, Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethinden sonra Ortodoks patriği ataması ve Ortodokslara özerklik vermesiyle başlamıştır (Kurtaran, 2011: 60). Osmanlı, millet sistemini, bazı değişikliklere uğramış olsa da altı asra yakın bir zaman boyunca kullanmıştır.

Sanayileşmenin başlamasıyla iş bulmak için yaşadıkları yerleri terk eden insanlar, geleneksel bağlılıklarından kopmaya başlamışlardır. Dinî cemaatler artık bütünleştiriciliğini kaybetmiştir. Bu durumda bütünleşmeyi sağlayacak yeni yollara ihtiyaç duyulmuştur. Bununla beraber yine bütünleştirici güç olan devlet, sağlam bir merkezî sistem ve ortak duygu oluşturmaya ihtiyaç duymuştur (Akıncı, 2014: 139).

1739 Fransız İhtilali ile önce Avrupa'ya daha sonra da dünyaya eşitlik, hürriyet, kardeşlik kavramlarıyla beraber liberalizm, meşrutiyetçilik, milliyetçilik gibi düşünceler de yayılmıştır. Özellikle içerisinde farklı etnik grup ve cemaatleri barındıran Osmanlı İmparatorluğu'nda bu kavramlar ve düşünce sistemleri ile birlikte parçalanmalar başlamıştır. Şüphesiz, parçalanmadaki en önemli düşünce akımı “milliyetçilik” olmuştur.

Milliyetçilik akımından ilk etkilenenler, birçok Avrupa limanı ile ticarî bağlantısı olan Rumlar ve Sırp olmuştur. 1804 yılında bir Sırp ayaklanmasıyla başlayan olaylar, ilk başta yerel yöneticilere karşı olmasına rağmen daha sonraları bir özerklik ve bağımsızlık hareketine dönüşmüşlerdir (Zürcher, 1995: 47).

İmparatorluğun Avrupa topraklarında bu olaylar yaşanırken yönetimde de bazı değişiklikler olmaktadır. III. Selim 1807 yılında tahttan indirip hapis edilirken yerine IV. Mustafa getirilmiştir. Bu olayın üzerinden bir yıl geçmeden Rusçuk ayanı Alemdar Mustafa Paşa ve beraberindekiler III. Selim'i tekrar tahta çıkarmak için harekete geçmişler fakat bu sırada III. Selim hapis tutulduğu yerde katledilmiştir. Sonuçta Alemdar Mustafa Paşa IV. Mustafa'yı tahttan indirmeyi başarmış ve yerine II. Mahmut'u tahta çıkarmıştır. II. Mahmut ve hizmetindekiler, Osmanlı'nın merkezî topraklarının çoğunda dağılımı olan hâkimiyeti tekrar kurmayı başarmış olmalarına rağmen Avrupa topraklarında tam olarak hâkimiyet sağlayamamıştır.

1804'te Kara Yorgi önderliğinde başlayan Sırp isyanı ancak 1813'te bastırılabilmiştir. Fakat iki yıl sonra 1815'te yeni liderleri Miloş Obranoviç ile tekrar alevlenmiştir. 1817 yılına gelindiğinde Osmanlı yönetimi Sırbistan'ın iç işlerinde bağımsız olmasına razı gelmek zorunda kalmıştır.

1821'de Mora yarımadasında başlayan Rum isyanı 1829'da imparatorluktaki ilk milliyetçi ayrılıkla son bulmuştur. Durum diğer milletlere de cesaret vermiştir. Aynı zamanda millet sistemindeki ilk parçalanma Yunan bağımsızlığı ile meydana gelmiştir. Bu isyan Sırp ayaklanmasından daha önemli sonuçlar doğurmuştur. Bunun bir nedeni, imparatorluğun Avrupa ile olan ekonomik ve diplomatik ilişkilerinde Rum cemaatinin büyük bir rol oynaması diğer nedeni ise Rum isyancıların en başından beri tam bağımsızlığı hedefliyor olmasıdır (Zürcher, 1995: 53).

Yunan ayaklanmasında Mısır valisi Mehmet Ali Paşa'dan alınan yardım ve Mehmet Ali Paşa'nın donanmasının Osmanlı donanmasıyla birlikte Navarin'de yakılması olayıyla Osmanlı-Mısır arasındaki çekişmelerde başlamıştır. Mehmet Ali Paşa 1831'de isyan ederek ordusunu Filistin'e göndermiştir. Mısır ordusunun Osmanlı ile yaptığı üç muharebede de galip gelmesi, Mısırlılara daha çok cesaret vermiş ve 1833 yılında Kütahya'ya kadar gelmişlerdir. Ne yapacağını bilemeyen II. Mahmut "denize düşen yılanı sarılır" psikolojisiyle Rusya'dan yardım istemiştir (Akşin, 2007: 28). Rus donanmasının Boğaziçi'ne demirlemesi İngiltere ve Fransa'yı endişelendirmiş ve hemen olaya müdahale etmişlerdir. Böylece 1833 yılında Kütahya Anlaşması imzalanmış ve bu anlaşmayla Mısır, Suriye ve Girit valilikleri Mehmet Ali Paşa'ya Cidde ve Adana valilikleri ise oğlu İbrahim'e verilmiştir. Fakat anlaşmadan iki taraf da memnun olmamış ve tekrar savaşmışlardır. Bu savaşta da Mehmet Ali Paşa galip gelmiştir. Yine bir müdahaleyle Londra'da imzalanan anlaşmaya göre Suriye, Girit ve Adana Osmanlı'ya geri verilmiş, Mısır ise Mehmet Ali Paşa ve soyundan gelenlere bırakılmıştır.

Osmanlı bürokrasisi, çıkan ayaklanmaların bir yönetim, bir adalet sorunu olduğunu düşünüyor ve yönetimde adaleti sağlayarak bu sorunu halledebileceğini sanıyordu. İşte 18. yüzyılın sonlarında ve 19. yüzyılda da hızla devam eden reformlar ayrılma yöneliminde olan Hristiyan tebaayı imparatorluk içinde tutmak, bu ayrışmaları önlemek ve imparatorluğu yeniden güçlendirmek için yapılmaya başlanmıştır (Bayri, 2011: 57).

Osmanlılık Düşüncesinin Gelişimi (1839-1913)

Özellikle Fransız İhtilalinden sonra Osmanlı İmparatorluğu'nun sorunlarından başlıcası hâline gelen çeşitli unsurların bağımsızlık hareketlerini ve imparatorluktan kopma çabalarını, her türlü etnik milliyetin üzerinde Osmanlılık kavramı oluşturarak önlemeye çalışan siyasî ve düşünsel harekete "Osmanlılık" denilmektedir (Hanioglu, 1985: 1389).

Bu düşüncedeki temel amaç, milliyetçi düşüncelerin üzerinde hepsini birleştirebilecek bir kimlik olarak Osmanlılık bilinci oluşturmaktır. Böylece imparatorluktaki ayrışmalara bir nebze engel olunabileceği düşünülmüştür. Başlangıçta birliği sağlamaya yönelik bir araç olarak ortaya atılan bu kavram ilk kez II. Mahmut tarafından kabaca şu şekilde formüle edildi: "*Bir kişi kilisede Hristiyan, camide Müslümandır ama buraların dışında herkes benim uyuğumdur*" (Karpas, 2009: 22). Ama çoktan kendine bir kimlik edinmiş ve kendini Rum, Bulgar, Sırp, Arnavut olarak tanımlamış olan milletler üzerinde bu düşünce pek de etkili olamamıştır. Bu düşünce 1912'de Balkan Savaşlarının kaybedilmesi ve birçok toprak kaybı yaşanmasıyla birlikte etkisini yitirmiştir.

Başta Tanzimat olmak üzere bütün modernleşme hareketleri bir yandan Batı tipi kurumları Osmanlı İmparatorluğu'nda oluşturmaya çalışırken diğer yandan da Osmanlı İmparatorluğu içinde yaşayan çeşitli unsurlar arasındaki farkları ortadan kaldırma çabası içine girmişlerdir. Başta hukukî alandaki olmak üzere reform hareketlerinin arkasında bir Osmanlı ferdi oluşturma çabası olduğu görülür (Hanioglu, 1985: 1390).

Aslında Osmanlı kavramı 19. yüzyıla kadar sadece Osmanlı hanedanını tanımlamak için kullanılıyordu. Bu zamana kadar Osmanlı halkını bir arada tutan şey dinleri ve etnik kimlikleri değil hanedana Osmanlı sultanına olan bağlılıklarıydı.

Osmanlılık düşüncesinin 1839-1912 yılları arasındaki gelişimini incelerken bölümlere ayırarak analiz etmek daha nitelikli bir sonuca varılmasını sağlayabilir. Bu yıllar şu şekilde sınıflandırılabilir (Somel, 2009: 88):

- 1- 1839-1875 yılları merkezîyetçi siyasette görülen Osmanlılık
- 2- 1868-1878 yılları Yeni Osmanlı muhalefeti ve I. Meşrutiyet çerçevesinde Osmanlılık
- 3- Jön Türk muhalefetine görülen Osmanlılık
- 4- II. Meşrutiyet döneminde Osmanlılık

Tanzimat düşüncesinin temellerini II. Mahmut'a dayandırmak mümkündür. Buradan hareketle Tanzimat'la beraber canlanan Osmanlılık düşüncesinin temelleri yine II. Mahmut'a dayandırılabilir. II. Mahmut, 1837'de yaptığı Rumeli seyahati sırasında Şumnu'da huzuruna gelen Müslim ve gayrimüslim yerel ileri gelenleri karşısında başkâtibine söylediği nutukta "*Siz Rumlar, siz Ermeniler, siz Yahudiler, hepiniz Müslümanlar gibi Allah'ın kulu ve benim tebaamsınız; dinleriniz başka başkadır fakat hepiniz kanunun ve irade-i şahanemin himayesindediniz. Size tarh edilen vergileri ödeyin; bunların kullanılacakları maksatlar sizin emniyetiniz ve sizin refahınızdır*" ifadelerine yer verilmiştir (Somel, 2009: 93). Buradan da anlaşılacağı üzere II. Mahmut'un siyasetinde Osmanlılık düşüncesine rastlanmaktadır. Fakat bu düşüncenin ilk olarak ifade edildiği yazılı belge Gülhane Hatt-ı Hümayunu (Tanzimat Fermanı)'dur.

1839-1875 dönemindeki yönetimde eskiden beri süregelen geleneksel anlayış değişmiştir. Bu döneme kadar hanedan ve bürokrasi, bazı grupların liderleri ile işbirliği hâlinde çalışarak yönetimi sağlıyorlardı. Yeni merkezîyetçi sistemde ise bu gruplar ortadan kaldırılarak bunların vazifelerini merkezî memurlar veya merkezin kontrol ettiği yerli memurlar üstlenmiştir (Karpas, 2009: 65).

Bu dönemde vilayetlerde il meclislerinin kurulmasıyla Osmanlı'daki gayrimüslimlerin mahalli idarelerde ilk defa söz hakkı elde ettikleri görülüyor. Burada yavaş yavaş meclislere üye olanlar arasında Osmanlılık bilincinin oluştuğu söylenebilir (Erdoğan, 2008: 30). Yine bu yıllarda ilk defa Hristiyan köylülere devlet topraklarını bizzat kiralama hakkı tanındı. Daha sonra 1856 yılında Islahat Fermanı'nın ilan edilmesiyle Osmanlılık siyaseti artık kurumsallaştırılmış oluyordu (Bayri, 2011: 59).

1856 yılında müttefik devletlerce Bab-ı Ali'ye zorla dayatılan ve Sultan Abdülmecid'e imzalatılan Islahat Fermanı, Osmanlılık düşüncesinde yeni gelişmelere sahne olmuştur. 1864 yılında çıkarılan "Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi" (vatandaşlık kanunu) ile de ilk kez devlet sınırları içinde yaşayan herkes resmî olarak Osmanlı kimliğine sahip vatandaşlar olarak tanımlandı. Böylece Osmanlılık, Osmanlı Devleti içinde yaşayan bütün insanların ilk siyasî kimliği oldu (Bayri, 2011: 60).

Yapılan bu reformları destekleyen ve itiraz edenlerden oluşan çözümün daha farklı olması gerektiğine inanan bir muhalefetten bahsetmek gerekir. Bunlar 1865 yılında oluşan ve "İttifak-ı Hamiyet" adını alan "Yeni Osmanlılar Örgütü"nü etrafında toplanan Osmanlı aydınlarıdır (Koçak, 2009: 78). Yeni Osmanlılar gerçekleştirilen reformların imparatorluğun dayandığı manevî değerlere aykırı olduğunu söylüyorlardı. Hürriyet, meşveret, parlamentarizm, kuvvetler ayrılığı, vatan, ulus gibi kavramlar aracılığı ile anayasal meşrutiyet düşüncesinin etrafında İttihad-ı Anasır (unsurların birliği) ve İslam milleti düşüncelerini savunuyorlardı (Bayri, 2011: 60).

Yeni Osmanlılar da aslında Tanzimat dönemi düşünce yapısının bir ürünüydüler. Bunlar Tanzimat'la gelen eğitim ve sosyal alandaki değişimlerden yararlanmış olan bir entelektüel sınıfa mensup insanlardı (Ahmad, 2006: 45). Yeni Osmanlılar bir bütün olarak görülse de içerisinde bazı konularda birleşebilen farklı düşüncelere sahip insanları barındırıyordu. Mardin'e göre bu hareketin içinde üç ayrı eksen bulmak mümkündür: "*Şinasi'nin kompleksiz Batıcılığı, Namık Kemal gibi en geniş oranda parlamentolu bir idareden faydalanmak isteyenler ve parlamenter demokrasiyi bir çeşit insan tabiatına aykırı oyun olarak değerlendiren Ali Suavi gibi kişiler*" (Mardin, 1991: 90).

Özellikle Namık Kemal Yeni Osmanlılar arasında öne çıkan bir isim oldu. Namık Kemal'in fikirleri arasında en etkilisi vatanseverlik/Osmanlılıktır. Bu fikre göre bütün Osmanlıların dinler ve dilleri ne olursa olsun, Osmanlı hanedanına değil de Osmanlı vatanına bağlılık borcu vardı (Ahmad, 2006: 47). Namık Kemal'in 1873'te yazdığı "Vatan Yahut Silistre" adlı oyunu Osmanlı- Müslüman kimliğini göstermektedir. Osmanlılık burada vatan kavramının daha farklı bir anlam ifade etmesine neden olmuştur. Vatan artık doğup büyüyen yeri değil Osmanlı Devleti'nin hakim olduğu bütün toprakları ifade ediyordu. "Osmanlı" terimi ise bir hanedanı ifade etmekten çıkmış bir milleti ifade etmeye başlamıştır.

Yeni Osmanlıların Bab-ı Ali'deki temsilcileri Mithat Paşa, Hüseyin Avni Paşa ve Rüştü Paşa, 1876 yılında Sultan Abdülmecid'i tahttan indirip yerine V. Murad'ı geçirmiş fakat V. Murad'ın akıl sağlığı yerinde olmadığı anlaşılınca II. Abdülhamid'i tahta çıkarmışlardı. 23 Aralık 1876'da Kanun-i Esasi ilan edilmiş ve meşrutiyet rejimi kurulmuştur. Kanun-i Esasi'nin ilanı, bir anlamda Tanzimat aydınlarının ve Mithat Paşa'nın Osmanlılık siyasetlerinin vardığı en üst noktadır (Hanioglu, 1985: 1391). Fakat Müslümanlar ve gayrimüslimlerin Osmanlıcılığın uygulanmasında bazı anlaşmazlıklarının olduğu açıkça söylenebilir. Bu konu mecliste yaşanan birkaç olaydan da açık bir şekilde gözlemlenebilir. Örneğin 1. Meclis-i Mebusan birleşimlerinde dil meselesi ile alakalı bir olayı Somel şu şekilde anlatır:

“Mebus Vasilaki Efendi, padişahın açılış nutku için yazılacak teşekkür cevabında söz konusu nutukta zikredilen lisanlarının muhafazası maddesinin gösterilmediğinden şikâyet etmesi üzerine meclis reisi Ahmet Vefik Paşa “Biz burada Türk dilinden başka dil bilmiyoruz” diye itiraz etmiştir. Bunun üzerine Sapurk Efendi bunun farklı diller konuşan tebaanın dillerinin yok edileceği anlamına geldiğini belirtince Vefik Paşa dil konusunu mecliste oya sunmuş ve çoğunluk Müslüman olduğundan bu konu kapatılmıştır. Konu gayrimüslim mebuslar tarafından tekrar açılmaya çalışıldığında ise meclis reisi ‘Susunuz!’ diye bağırarak mebusları sindirmiştir” (Somel, 2009: 107).

Meclisteki bu çok seslilik II. Abdülhamid'i de rahatsız etmiş ve Meclis-i Umumi tatil edilmek suretiyle kapatılmıştır. Böylece II. Abdülhamid'in otuz yıl sürecek mutlakiyeti başlamış ve bununla birlikte yönetimin “Osmanlılık” siyaseti ikinci plana itilmiştir. Mithat Paşa gibi yönetimdeki Yeni Osmanlılar sürgüne gönderilmiştir. Böylece bu hareket daha sonra farklı bir şekle bürünerek Paris'te tekrar ortaya çıkmak üzere bir süre için sindirilmiştir.

Bundan sonraki Osmanlıcılık tutumu, Jön Türk muhalefesinde görülmüştür. Jön Türkler, Yeni Osmanlıların farklı bir versiyonudur. Fakat düşüncelerindeki önemli değişiklikler sebebiyle bunları Yeni Osmanlılar olarak adlandırmak yanlış olacaktır. Belirtmek gerekir ki “Jön Türk” ifadesi II. Abdülhamid'e muhalif olan bütün kesimi kapsamaktadır. Bu bakımdan burada da birbirinden farklı düşünceler söz konusudur. Yine de buluştukları ortak noktalar vardır. Bunları şu şekilde ifade edebiliriz: Kanun-i Esasi'nin tekrar yürürlüğe sokulması ve meşrutiyetçi, Osmanlıcı tutum. Ama Osmanlıcı yaklaşımda da farklılıklar bulunmaktadır. Ahmet Rıza ve çevresi “Osmanlı” terimini “Türklük” biçimde algılamak İsmail Kemal Bey ve Taşnak Partisi azınlık milliyetçiliğinde bir araç olarak görüyor, Abdullah Cevdet ve Prens Sabahaddin ise konuya daha entelektüel anlamda düşünce üretiyorlardı (Somel, 2009: 108).

Jön Türkler, ilk olarak tıbbiye mektebinde kendisini göstermiştir. 1889 yılında İbrahim Temo, Abdullah Cevdet, İshak Sukuti ve Mehmet Reşit tarafından kurulan bu gizli cemiyetin adı “İttihat-ı Osmani Cemiyeti”dir. Bu cemiyet kurulduktan sonra hem bu okulda hem de diğer yüksekokullarda yayılmaya ve taraftar toplamaya başlamıştır. Bu öğrenciler Yeni Osmanlıların özellikle de Namık Kemal ve Ziya Paşa'nın kitaplarını, yazılarını okuyorlardı. Onların düşüncelerinden besleniyorlardı.

İttihat-ı Osmani Cemiyeti 1889'da kurulmuş ve 1896'ya kadar herhangi bir girişimde bulunmamıştır. 1896 yılında II. Abdülhamid'e yönelik bir darbe planı yapılmış fakat bunun II. Abdülhamid tarafından öğrenilmesi üzerine hem darbe gerçekleştirilememiş hem de bu gizli cemiyet açığa çıkmış ve öğrencilerin çoğu sürgüne gönderilmiştir. İstanbul'da kalanlar ise II. Abdülhamid'in mutlakiyeti ve baskıcı yönetimi karşısında faaliyetlerini sürdüremedikleri için Avrupa'ya kaçmaya özellikle Paris'te toplanmaya başlamışlardır. Bir süre sessiz kalan ve herhangi bir muhalefet girişiminde bulunmayan cemiyet 1902 yılında Prens Sabahattin'in çağrısıyla bir kongre düzenlemiştir. Bu yapı içerisinde II. Abdülhamid'e muhalif olan bütün gruplar kongrede yer almıştır. Kongre başkanlığına Prens Sabahattin seçilmiştir. Bu kongrenin birleştirici olması beklenirken daha çok ayrıştırıcı olduğu görülmektedir. Bunun nedeni, kongrede II. Abdülhamid yönetimine karşı askerî kuvvet kullanılması ve hatta Avrupalı devletlerden yardım istenmesi gerektiğini düşünenlere karşı bu düşüncelerin tamamen art niyetli olduğunu düşünenlerin de olmasıdır. Böylece kongredeki farklı düşünceler ayrılmış, sonuç olarak Prens Sabahattin liderliğinde “Teşebbüs-i Şahsi ve Adem-i Merkeziyet Cemiyeti”, Ahmet Rıza liderliğinde “Terakki ve İttihat Cemiyeti” olarak iki ayrı cemiyet oluşmuştur. Bu iki cemiyetten Ahmet Rıza'nın başında bulunduğu cemiyet Osmanlılığı daha çok “Türkçülük” olarak algıladığından bu cemiyette tam bir Osmanlıcılık düşüncesinden söz etmek mümkün değildir.

Osmanlıcılık düşüncesini çok açık ifadelerle Prens Sabahattin'in düşüncelerinde görmek mümkündür. Bu durum Prens Sabahattin'in yayınladığı “İzah”larda da görülmektedir (Somel, 2009: 109).

1907 yılında Paris'te düzenlenen ikinci kongrede bu farklı görüşlerin bir araya gelip ortak kararlar aldığı görülmektedir. Bu kararlar sonucunda da II. Abdülhamid'e karşı silahlı direnme, ayaklanma faaliyetlerine geçilmiştir. Olaylar sonucunda 24 Temmuz 1908'de II. Abdülhamid tarafından Kanun-i Esasi tekrar yürürlüğe konularak II. Meşrutiyet ilan edilmiştir.

Aynı yıl yapılan seçimlerle İttihat ve Terakki Cemiyeti yönetime geçmiştir. İttihat ve Terakki'nin 1908 sonrasında uyguladığı siyaset Osmanlı sınırlarında yaşayan Türk halkına ve Türk dünyasına ilgiyi ön plana almış ve Türklüğün tarihteki rolünü öne çıkararak bunun üzerinde durmuştur (Akıncı, 2011: 118). Bu da göstermektedir ki Jön Türklerin başlattığı sonrasında İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yürüttüğü Osmanlılık siyaseti zamanla Türkçülüğe dönüşerek şekil değiştirmiştir. Fakat Kayalı'ya göre 1908 devrimi her ne kadar değişiklik geçirerek Kemalist devrimin siyasî ve sosyal yapısını oluşturmuş olsa da milliyetçi bir devrim olarak değerlendirilmemelidir (Kayalı, 2003: 4).

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin ilk iktidar yıllarında "İttihad-ı Anasır (unsurların birliği)"ı korumayı amaçladığı görülmektedir. Bir millet ismi taşıyan siyasî dernek ve birliklerin kurulmasını yasaklayan "Cemiyetler Kanunu"nun çıkarılması ve bununla beraber Rumeli'deki Rum, Bulgar derneklerinin kapatılması, Müslüman olmayan vatandaşların da askere alınmasına ilişkin bir kanun çıkarılması, bu amacı destekler niteliktedir (Akçam, 1997: 146). Fakat bunların yanında devletin resmî okullarında kullanılan eğitim dilinin ve bürokrasinin kullanacağı dilin Türkçe olması zorunluluğunun getirilmesi aslında cemiyetin Osmanlılık siyasetinin altında Türkçülük ideolojisini barındırdığını göstermektedir. Cemiyet artık Osmanlılık adı altında bir siyaseti yürütemeyeceğini de Müslüman toplulukların da ayaklanmaya başlamasıyla tamamen anlamıştır. 27 Temmuz 1910'da resmî bir açıklamayla da bu siyasetinin iflas ettiğini ilan etmiştir (Akçam, 1997: 147).

İkinci Meşrutiyet dönemindeki çok partili yapıda Osmanlılığı siyasî programlarına koymuş bazı partilerden de söz etmek gerekir. Bunların başlıcaları Osmanlı Ahrar Fırkası, Osmanlı Demokrat Fırkası, Mutedili Hürriyetperveran Fırkası ve Hürriyet ve İtilaf Fırkasıdır (Somel, 2009: 110). Partiler düzeyinde temsil bulan Osmanlılık düşüncesi 1913'te İttihatçı askerî diktatörlük ile çok partili hayatın kesintiye uğratılmasıyla savunulamaz olmuştur. Zaten bu dönemlerde Osmanlılığın karşısındaki İslamcılık ve Türkçülüğün yükselişe geçmesiyle pek bir siyasî ağırlığının kalmadığı da görülmektedir.

1912-1913 Balkan Savaşları Osmanlılık siyasetinin aldığı son büyük darbedir. Bu savaşların sonucunda Osmanlı, Avrupa'daki topraklarını kaybedince artık imparatorluğun çok uluslu yapısı da kalmamıştır. Bu yapının kaybolmasıyla ittihad-ı anasır düşüncesini savunmanın da anlamı kalmadığından ve elde kalan halkın çoğunluğunun Türklerden oluşuyor olmasından artık tamamen Türk milliyetçiliği ve bunun yanında kısmen bir araç olarak Panislamizm siyasetinin devreye sokulmaya çalışıldığı gözlemleniyor (Hanioglu, 1985: 1393).

Ünüvar'a göre İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin tek bir eksen üzerinde kesinleşmeyen ideolojisinin kimyası, en iyi, 1904 yılında Yusuf Akçura'nın kaleme aldığı "Üç Tarz-ı Siyaset" makalesinde bulunabilir (Ünüvar, 2009: 131).

Yusuf Akçura ve Üç Tarz-ı Siyaset'te Osmanlılık

Yusuf Akçura 2 Aralık 1876'da Volga nehri kıyısındaki Simpir kentinde dünyaya gelmiştir. Varlıklı bir ailesi vardır. Babası fabrikatör Hasan Akçura, annesi ise Kazan'ın varlıklı ailelerinden Bibi Banu Hatun'dur. Fakat iki yaşındayken babasının ölümüyle birlikte annesinin varlıklarını yönetememesi sonucu annesiyle birlikte yedi yaşındayken İstanbul'a göç etmek zorunda kalmıştır. İlk ve orta öğrenimini bitirdikten sonra Harp Okulu'na girmiş ve 1897'de Kurmay sınıfına geçmiştir. Diğer kurmay subaylar gibi Akçura da Abdülhamid istibdatına karşı tepkiliydi. Okunması yasaklanmış yayınları gizlice okumuştur. Bu yıllarda Akçura'da Türkçülüğün başlamış olduğu görülür. Bunda okuduğu yayınların etkisi büyüktür. Aynı zamanda bu yıllarda Ahmet Rıza'nın Meşveret gazetesinde tarih konuları üzerine makaleler yazmıştır. Harp Okulu'nda okurken tatil dönemlerinde Rusya'ya gitmesi ve oradaki Orta Asya Türklüğü ile temasa geçmesi de Türkçülüğünün gelişmesinde büyük etkiye sahiptir.

Akçura ilk tutuklandığında bağışlanmış fakat ikinci kez tutuklandığında Harp Divanı'na sevk edilerek yargılanmış ve askerlikten çıkarılarak arkadaşı Ferit Tek ile birlikte Trablusgarp'a sürgün edilmiştir. Uzun süre sürgün hayatı yaşadktan sonra Ferid Tek ile Avrupa'ya kaçmışlardır. Yusuf Akçura Paris'te Serbest Siyasal Bilgiler Okulu'na girmiştir. Türkçülük konusunda düşüncelerinin gelişip olgunlaşması burada gerçekleşmiştir. Bu okuldaki hocalarının ulusçulukla ilgili düşüncelerinden feyz almıştır. Okuldan mezun olmak için yazdığı "Osmanlı Devleti Örgütleri Tarihi Üzerine Bir Deneme"

adlı tezinde şu sonuca varmıştır: “*Genç Türklerin uğrunda çalıştıkları Osmanlı milleti oluşturma hareketi, boş bir girişimdir. Tek çıkar yol ulusçuluktur*” (Akçura, 1976: 6).

1902 yılında bu okuldaki öğrenimini bitirmiş ve Paris’te bir işi kalmayınca Rusya’ya amcasının yanına dönmüştür. Amcası ile bazı anlaşmazlıklara düşen Akçura, Kazan’a gelip burada tarih ve coğrafya öğretmenliği yapmaya başlamıştır. Bir yandan da “Kazan Muhbiri” gazetesini çıkarmış ve Genç Türkler ile ilişkiler kurmuştur. Mısır’da yayınlanan “Türk” adlı gazeteye “Üç Tarz-ı Siyaset” makalesini de buradan göndermiştir (1904).

1908 yılında II. Meşrutiyetin ilanıyla Akçura İstanbul’a gelmiş. Harp Okulunda siyasî tarih öğretmenliğine atanmıştır. Bu yıllarda Türk Derneği adıyla bir cemiyet ve bir derginin kurucuları arasında yer almıştır. 1911 yılında Darülfünun’da siyasî tarih profesörü olmuş ve Türk Yurdu dergisinin müdürlüğünü yapmıştır. 1912’de kurulan Türk Ocakları’nın kurucuları arasındadır. Birinci Dünya Savaşı’nda Rusya’ya görev ile gitmiş, Kurtuluş Savaşı’nda Anadolu’ya dönmüş ve TBMM’de milletvekili olarak Dış İşleri Encümeni’nde çalışmıştır. Daha sonra Atatürk’ün isteğiyle Türk Tarih Kurumu başkanlığı yapmıştır.

Akçura, Paris’te öğrenim gördüğü dönemde burada tüm fikir akımlarının bir harman haline geldiğini görmüştür: Kapitalizm, emperyalizm, sosyalizm, komünizm, anarşizm.. Bunların yanında Avrupa ulusçuluk bakımından yeni bir aşamaya geçmiştir. Irklara dayanan büyük ulusal devletler kurma fikri yaygınlaşmıştır. Akçura’nın aklına takılan ise bu fikir furyası arasında Osmanlılığın ne olacağıdır. Bu soruyla ilgili görüşlerini 1904 yılında yazdığı ‘Üç Tarz-ı Siyaset’ adlı makalesinde dile getirmiştir. Makaleye Osmanlı’da o zamana kadar tekrar güç kazanmak adına üç siyasî yolun izlendiğinden bahsederek başlamış ve bunları şu şekilde sıralamıştır (Akçura, 1976: 19):

- 1- Osmanlı hükümetine tabi muhtelif milletleri temsil ederek ve birleştirerek bir Osmanlı milleti vücuda getirmek.
- 2- Hilafet hakkının Osmanlı Devleti hükümdarlarında olmasından faydalanarak, bütün İslamları söz konusu hükümetin idaresinde siyaseten birleştirmek.
- 3- Irka dayanan siyasî bir Türk milleti teşkil etmek.

Burada Akçura’nın yaptığı tanımlamalardan da görüldüğü üzere Osmanlılık, İslamcılık ve Türkçülük düşüncelerinden bahsedilmektedir. Makalesinde bu üç siyaset tarzından hangisinin Osmanlı için daha yararlı olacağını tartışmaktadır. Burada incelenen Akçura’nın Osmanlılık siyaseti ve ideolojisi hakkındaki görüşleridir.

Akçura, Osmanlılık siyasetinden bahsederken öncelikle Osmanlı milleti oluşturma siyasetinin ne zaman başladığıyla söze girmiş ve bu fikrin gelişimini anlatmıştır. Burada Akçura Osmanlı milleti oluşturma fikrinin zamanın aydınlarının Avrupa’da oluşturulan milliyetlere de bakarak örnek aldığından söz eder. Örnek olarak da Fransız milliyetçiliğini verir ve şöyle der: “*Fransız milleti Cermen, Selt, Latin, Grek ve daha bazı soyların birleşmesinden husule gelmemiş midir*” (Akçura, 1976: 20).

En başta Osmanlı milleti fikrinin fikriyatı çok mantıklı gözüktüğünden şu şekilde bahseder: “*Muntazam, şık hülasa modadaki bir tabir ile ‘bloc’ teşkil eden bir millet ahalisi, daimi ihtilaf ve kavga hâlinde bulunup ayrışmakta olan bir devletten şüphesiz daha kuvvetlidir*” (Akçura, 1976: 28).

Fakat bu fikriyatın fiiliyata geçmesinin sıkıntılı olduğunu da şu şekilde belirtir: “*Lakin asıl mühim mesele, muhtelif cins ve dine mensup olup şimdiye kadar birbirleriyle kavga ve savaştan hali kalmayan unsurların şimdiden sonra kaynaşmalarının mümkün olup olmadığıdır*” (Akçura 1976: 28).

Üç Tarz-ı Siyaset makalesinde, Osmanlı milleti oluşturma fikrinin özellikle Ali ve Fuat Paşalar zamanında tabiri caizse zirve yaptığını ifade eden Akçura, bu paşaların da en büyük destekçisinin Üçüncü Napolyon olduğunu söyler (Akçura, 1976: 20).

Akçura, Osmanlı milleti fikrinin dayandığı bir kaynak olarak belirttiği Fransız milliyetçiliğinin 1870-71 yıllarındaki Fransa- Prusya Savaşı sonunda Napolyon’un yenilmesi ve imparatorluğun çökmesiyle birlikte ortada kaldığını ve Osmanlı milleti oluşturma fikrinin de bu dayanağını kaybetmesiyle gücünü yitirdiğini ifade eder (Akçura, 1976: 21). Tabii bu fikrin amacına ulaşamamasının tek nedeni bu değildir. Makalede Akçura, Osmanlı milleti oluşturma fikrinin o zamana kadar bir sonuca varamamasını genel olarak şu maddelerle sıralamıştır (Akçura, 1976: 28-29-30):

- 1- Bu karışmayı Müslümanlar ve Osmanlı Türkleri istemiyordu. Çünkü 600 yıldır hükmedilen gayrimüslim tebaa ile eşit şartlarda olacak ve hatta memurluk ve askerlikte dahi birlikte olmak zorunda kalacaklardı. Bunun yanında da önceden hakir görülen sanayi ve ticaretle de ilgilenmek zorundaydılar.

2- İslam istemiyordu. Bunun nedeni; İslam dininin, bu dine inananların maddi ve manevi tüm haklarını gözetmesi sebebiyle Müslüman ve gayrimüslim halkı hukuken tam olarak eşit kabul etmemesidir. Özgürlüğe gelindiğinde ise İslam tüm dinlerin en hürriyetperveri olmakla beraber bir din olması sebebiyle kendi esas ve şartları dışında hiçbir şartı doğru kabul etmeyeceğinden tam olarak bir fikir ve vicdan özgürlüğünden söz edilemeyecektir.

3- Gayrimüslim tebaa istemiyordu. Çünkü hepsinin bu topraklarda mazileri, devletleri, hükümetleri vardı ve tüm bunlara son veren Müslümanlar ve özellikle Türklerdi. İddialarına göre de Osmanlı hâkimiyeti altında zulüm, hakaret ve azap görmüşlerdi. 19. yüzyıl gayrimüslimlere tarihlerini, haklarını ve milliyetlerini öğretirken Osmanlı hâkimiyetini de zayıflatmıştı. Hatta bazı milletler istikballerini bile kazanıp bu hâkimiyetten ayrılmıştı. Tüm bu koşulları göz önüne alan gayrimüslim halk, geçmişte onlarla savaşıp devletlerini yıkmış olan bir milletle karışarak, eriyerek yeni bir millet olmaya razı değildir.

4- Osmanlı'nın düşmanı Rusya ve onun etkisindeki küçük Balkan hükümetleri istemiyordu. Rusya, Boğazlara, Anadolu ve Irak'a, İstanbul ve Balkanlara hâkim olmak ve böylece ekonomik, siyasi, milli ve dini amaçlarına erişmek istiyordu. Tüm bu amaçlara ulaşabilmesi Osmanlı Devleti'nin güçsüzlüğüne, halkın devamlı kargaşa halinde bulunmasına bağlıydı. Bu yüzden de Rusya asla bir Osmanlı milleti fikrine sıcak bakamazdı. O dönemlerde siyasi hayat kazanan Sırp ve Yunan devletleri de Osmanlı Devleti içinde kalan millettaşlarını arttırmak istiyorlardı. Bunun için de Osmanlı halkının ayrık kalması menfaatlerineydi.

5- Avrupa kamuoyunun bir kısmı da istemiyordu. Avrupa kamuoyunu yönetenlerin bazıları hala Müslümanlık- Hristiyanlık din kavgasından kendilerini kurtaramadıklarından, Hristiyanları İslam hâkimiyetinden kurtarmak arzusundaydılar. Bazıları ise tamamen insaniyet (!) ve ilim (!) açısından bakarak Avrupalı milletleri 'yarı barbar, zulümkar, kavgadan başka bir şey bilmeyen Turaniler boyunduruğundan' kurtarmak ve bu Asyalıları geldikleri yerlere göndermek istemişlerdi.

Bütün bunlara rağmen Osmanlı hükümetinde işbaşında bulunan birkaç kişi, Osmanlı milletini oluşturmayı Avrupa devletlerine (Fransa) de dayanarak gerçekleştirmek istemişlerdi. Fakat tüm bu mani sebepler o zamandan beri eksilmedi, arttı, büyüdü. Gayrimüslim halkın bir kısmı daha istiklal kazanarak Osmanlıdan ayrıldı ve diğerlerine de umut oldular. Rusya iyice güçlendi Osmanlı Devleti üzerindeki emellerine ulaşmak için elinden geleni yapmaya devam etti. Osmanlı milleti oluşturma düşüncesinin destekçisi Fransa gücünü kaybetti ve Rusya'nın yordakçısı oldu. Artık Osmanlı milleti düşüncesi bir hayal olmuştu.

Akçura da makalesinin Osmanlıcılığı tartıştığı bölümünü bitirirken bu imkânsızlıktan şöyle söz etmiştir: *"Zannımcı artık Osmanlı milleti meydana getirmekle uğraşmak, beyhude bir yorgunluktur"* (Akçura, 1976: 31).

SONUÇ

Osmanlı Devleti'nin son döneminde akla gelen "devleti nasıl kurtarabiliriz?" sorusu hem devlet adamlarını hem de fikir adamlarını milleti birleştirecek ortak bir nokta bulmaya itmiştir. Ortaya atılan fikirler bize üç siyaset tarzının etrafında toplandığını göstermektedir. Osmanlıcılık, İslamcılık ve Türkçülük.

Makalede işlenen Osmanlıcılık fikri aynı zamanda Osmanlı Devleti'nde uygulanmış bir düşüncedir. Bu bakımdan sonuçları net bir şekilde tahlil edilebilmektedir. Osmanlı devletinde yaşayan Müslim ve gayrimüslim tebaa, Rusya, Avrupa... Tek ortak noktaları 'Osmanlı milleti' oluşturma fikrini reddetmeleriydi. Bu yüzden ki Osmanlıcılık düşüncesi karşılık bulamamış ve devleti kurtaramamıştır.

Tabii tek sebep bu değildir. Aynı zamanda Osmanlıcılık ideolojisi siyaseten uygulanmaya geç kalınmış, doğru zamanda uygulanmamıştır. Fakat bunlar ‘Osmanlıcılık ideolojisi yanlış dūřünölmüř, yanlış tasarlanmış bir ideolojidir’ anlamına gelmemektedir. Teoride mantıklı ve doğru olan dūřünceler pratikte dūřünölen sonuçları vermeyebilir. Bunun nedeni uygulanan yer ve zamanın doğru seçilmemiş olmasıdır. Osmanlıcılık ideolojisini eleştiren yazarların çoęu da zaten bu dūřüncenin fikrî yapısını uygun bulmuş fakat uygulandığı zamanın şartlarında böyle bir fikrin Osmanlı’yı kurtarabilmesinin imkânsızlığını dile getirmişlerdir.

Kaynakça

- AHMAD, F. (2006). Bir Kimlik Peşinde Türkiye, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- AKAM, T. (1997). "Hızla Türkleşiyoruz", Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik, Bağlam Yayıncılık, İstanbul.
- AKÇURA, Y. (1997). Üç Tarz-ı Siyaset, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- AKINCI, A. (2011). Milli Kimlik İnşa Stratejileri (Türkiye Örneği 1839-1946). (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Sakarya Üniversitesi.
- AKINCI, A. (2013). "Osmanlı-Türk Milli Kimliğinin Oluşmasında Rusya Türkleri, Göçler ve Türkoloji alışmalarının Rolü", Akademik Bakış Dergisi, Sayı 38, Makale No:48.
- AKINCI, A. (2014). "Milliyetçilik Kuramları", Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 15, Sayı 1.
- AKşIN, S. (2007). Kısa Türkiye Tarihi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- BAYRI, H. (2011). Türkiye'de Kimlik Siyaseti, İslamcı Siyaset ve Etnik Ayrımcılık, Binyıl Yayınevi, Ankara.
- ERDOğDU, A. (2008). "Osmanlılığın Evrimi Hakkında Bir Deneme: Bir Grup (Üst Düzey Yönetici) Kimliğinden Millet Yaratma Projesine", Doğu Batı Dergisi, Sayı 45.
- HANIOğLU, ř. (1985). "Osmanlıcılık", Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, Cilt 5, İletişim Yayınları, İstanbul.
- KARPAT, K. (Mayıs 2009). Osmanlı'dan Günümüze Kimlik ve İdeoloji, Timaş Yayıncılık, İstanbul.
- KAYALI, H. (2003). Jön Türkler ve Araplar, Osmanlı İmparatorluğu'nda Osmanlıcılık, Erken Arap Milliyetçiliği ve İslamcılık (1908-1918), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- KOÇAK, C. (2009). "Osmanlı/Türk Siyasi Geleneęinde Modern Bir Toplum Yaratma Projesi Olarak Anayasanın Keřfi, Yeni Osmanlılar ve Birinci Meřrutiyet", Modern Türkiye'de Siyasal Dūřüne, Cilt 1, İletişim Yayınları, İstanbul.
- KURTARAN, U. (2011). "Osmanlı İmparatorluğu'nda Millet Sistemi", Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 1, Sayı 8.
- MARDİN, ř. (1991). Türk Modernleşmesi, Makaleler 4, İletişim Yayınları, İstanbul.
- SOMEL, S. A. (2009). "Osmanlı Reform ağında Osmanlıcılık Dūřüncesi (1839-1913)", Modern Türkiye'de Siyasal Dūřüne, Cilt 1, İletişim Yayınları, İstanbul.
- ÜNÜVAR, K. (2009). "İttihatçılıktan Kemalizme İhya'dan İnşa'ya", Modern Türkiye'de Siyasi Dūřüne, Cilt 1, İletişim Yayınları, İstanbul.
- ZÜRCHER, E. J. (1995). Modernleşen Türkiye'nin Tarihi, (ev. Y. Saner Gönen), İletişim Yayınları, İstanbul.

**TEK PARTİ HÜKÜMETİ DÖNEMİNDE SEÇİM EKONOMİSİ
TÜRKİYE ÖRNEĞİ (2002-2018)**
(Sayfa 21-30)

Dr.Şahin ÇETİNKAYA
Uşak Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü
sahin.cetinkaya@usak.edu.tr

Özet

Seçim ekonomisi iktisat literatürüne, siyasal yapının popülist politikalarının ekonomik görünümü olarak geçmiştir. Seçim Ekonomisi, ***siyasal iktidarın gelecek seçimlerde yeniden iktidara gelebilmek için ekonominin araçlarını bu amaçla kullanması ve yönlendirmesi olarak tanımlanabilir.*** Memur maaş zamları, emekli maaşlarının artırılması, asgari ücretin yükseltilmesi, tarımsal destekler, vergi oranlarının düşürülmesi, vergi cezalarının affedilmesi, vergi ödemelerinin ertelenmesi maliye politikasının seçim ekonomisine alet edilmesinin temel araçlarını oluşturuyor. Her seçim döneminde siyasi partilere yapılan hazine yardımları ve seçim giderleri önemli ölçüde kamu yükünü artırmıştır.

Anahtar Kelimler: Seçim, Siyasi Parti, Seçim Ekonomisi, Kamu Harcamaları

**Elective economy in the period of one party government
Turkey case (2002-2018)**

Abstract

Selection economy economics literature, history and political structure of the populist policies as the economic outlook. The electoral economy can be defined as the use and direction of the tools of the economy for this purpose in order to come to power again in the next elections. Civil servants' salary increases, increasing pensions, raising minimum wages, agricultural supports, decreasing tax rates, pardoning of tax penalties, deferment of tax payments constitute the main tools of fiscal policy to be used for election economy.

Each election cycle treasury aid to political parties and election expenses have increased significantly burden the public.

Key Words: Elections, Political Party, Electoral Economics, Public Expenditures

GİRİŞ

Demokratik yönetim sistemlerinde ülke yönetimi seçimle yapılmaktadır. Mevcut düzen içinde uygulanan çeşitli seçim düzenlemeleri ile siyasi partiler seçimlere girerler. Partiler arasında yapılan seçimler, seçmenin oyuna göre ülke yönetimini, en çok oy alan siyasi partiye belirli bir süreliğine teslim eder.

Siyasi partiler kamu hizmeti yapan kurumlar sayılmaktadır. Bu nedenle mal varlıkları hazineye kalacak kurumlar olarak düzenlenmişlerdir. Bu kurumlar hazineden aldıkları yardımlar ile varlıklarını sürdürmektedirler. Her seçim döneminde seçim faaliyetleri içinde hazineden yine yardım alırlar. Dünya da bu sistem bütün demokratik ülkelerde böyledir.

Seçim dönemlerinde iktidarda olan siyasi parti mevcut durumu dikkate almadan seçmenin sempatisini kazanmak adına ekonomik politikalar uygular. Bu politikalar seçmene fayda sağlarken, makro ekonomik göstergelerde bozulmalara neden olabilir. Bu uygulama her ne kadar yanlış kabul edilse bile, her dönem siyasi partiler bu uygulamayı yaparlar. Yapılan seçim ekonomisi gelecekte ağır borç yükleri, makro ekonomik göstergelerde bozulmalar ve bazen de ekonomik krizlere bile sebep olmaktadır.

Siyasi partilerin bu uygulamaları oportunist seçim çevrimleri teorisi ve politik konjonktür teorileri gibi bir çok iktisadi teoride yer almıştır. Bu çalışma da siyasi iktidarın koalisyon veya tek parti olması bu durumu ne ölçüde etkilemektedir sorusuna da cevap olacaktır.

Türkiye’de 2002-2018 dönemleri arasındaki tüm seçimleri açık ara kazanan bir siyasi parti bulunmaktadır. Bu siyasi yapı bu kadar güçlü olması nedeniyle, seçim ekonomisine ihtiyaç duymamalıdır. Ancak konjonktüre göre uygulamalar incelendiğinde bu durumun tespitine çalışılacaktır.

DEVLET

İyi bir yönetim ve devlet arayışının ilk çağda yaşamış Sokrat ve öğrencisi Eflatun'la başlamış ve yüzyıllar boyunca devam etmiştir. Eflatun, “Devlet”, “Politika” ve “Yasalar” adlı eserlerinde ideal devleti ve ideal siyasal yönetim biçimini araştırır. İlk çağda Eski Yunan’da yaşamış Eflatun ve Aristo, Eski Roma’da yaşamış Cicero; orta çağda St. Augustine, Thomas d’Aquino, Farabi, İbni Haldun; yakın çağda ise Niccolo Machiavelli, Thomas Hobbes, Jean Bodin, John Locke, Montesquieu, Jean-Jacques Rousseau gibi büyük düşünürler hep ideal devletin ne olduğunu ortaya koymaya çalışmışlardır(Aktan,2015).

Devlet Yönetimi

İdeal devletin temel özellikleri konusunda evrensel ölçekte kabul edilebilecek bazı ilkeler üzerinde bir mutabakata önemli ölçüde ulaşıldığını söylememiz mümkündür. Özellikle 1990’lı yılların başlarından itibaren başta Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu, OECD gibi uluslararası kuruluşların çabaları ile “governance” adı verilen bir kavram etrafında bu konudaki tartışmaların yoğunlaştığını görmekteyiz. Öte yandan, toplam kalite yönetimi ve değişim yönetimi (reengineering) gibi yeni disiplinlerin gelişimi ile birlikte ideal bir yönetim için gerekli ilkeler konusunda çok önemli mesafeler alındığını söyleyebiliriz(Aktan,2015).

İdeal devlette bulunması gereken normatif ilkeleri yani İdeal devletin temel özelliklerini yirmi ana başlık altında özetlenmiştir;

- 1.Devlet sosyal consensus’a dayalı bir kurum olmalıdır.
- 2-devet sosyal sözleşmeye dayalı bir kurum olmalıdır
- 3-Devletin sahip olduğu güç ve yetkiler tek bir elde toplanmamalıdır,
- 4- Devletin sahip olduğu güç ve yetkiler merkezde toplanmamalıdır,
5. Devletin sahip olduğu “siyasi” güç ve yetkilerin çerçevesi ve sınırları mutlaka devlet anayasası içerisinde belirlenmelidir,
6. Devletin sahip olduğu “ekonomik” güç, yetki, görev ve fonksiyonlarının çerçevesi ve sınırları mutlaka devlet anayasası içerisinde belirlenmelidir.
7. Devlet halk egemenliğine dayalı bir kurum olmalıdır,
8. Devletin piyasa ekonomisinin işleyişine ve fiyat mekanizmasına müdahaleleri ancak gerektiğinde ve çok sınırlı düzeyde olmalıdır,
9. Devlet, özel teşebbüslerin daha iyi ve etkin bir şekilde sunabilecekleri mal ve hizmetleri üretmekten kaçınmalı, bunun yerine piyasa ekonomisinde oyunun kurallarını tespit etmelidir,
10. Devlet yönetiminde açıklık/şeffaflık sağlanmalıdır,
11. Devletin varlık sebebi bireylerin haklarının ve özgürlüklerinin korunmasıdır,
12. Devlet, dinsel kurallara bağlı olarak değil, bireylerin özgür düşünceleri ile oluşturdukları hukuk kuralları ile yönetilmelidir,
13. Devlet, insanlar arasında cinsiyet, ırk, din, dil, etnik köken farkı gözetmeyen bir kurum olmalıdır,
14. Devlet, tüm vatandaşlarının her türlü sorunlarını çözecek bir kurum değil, gözetilmeye ve korunmaya muhtaç kimselere yardım ve destek sağlayacak bir kurum olmalıdır. Paternalist devlet (baba devlet) anlayışının değil, Sorumlu Devlet anlayışının benimsenmesi gereklidir,
15. Devlet, gelir ve giderleri prensip olarak birbirine denk olan bir kurum olmalıdır,
16. Devlet, uluslararası siyasi ve ekonomik ilişkilere önem veren, uluslararası rekabete kenetlenmeyi ve dünya ekonomisi ile bütünleşmeyi hedef alan bir kurum olmalıdır,
17. Devlet evrensel değerlere sahip bir kurum olmalıdır,
18. Devlet, yönetiminde liyakat sistemi geçerli olmalıdır,
19. Devlet, katılıma dayalı bir kurum olmalıdır. Vatandaşların, devlet yönetimine katılımını özendirerek tekniklerin (referandum, halk girişimi, halk vetosu, geri çağırma hakkı vs.) uygulanmasına önem verilmelidir. Yarı doğrudan demokrasi, halkın yönetime katılmasını sağlayacak yegane siyasal sistemdir,
- 20 .Devlet yönetiminde kalitenin artırılması ve geliştirilmesi için Toplam Kalite felsefesinin benimsenmesi ve uygulanması gereklidir.

Demokratik yönetim sistemlerin seçimler yapılır. Seçimler siyasi partiler arasında olur. Siyasî parti, en geniş anlamıyla, hükümet araçlarını yasal yollardan kontrol etmek için şekillenmiş bireyler koalisyonu olarak tanımlanabilir (Erkişi,2017).

Demokratik yönetim sistemlerinde hukukun üstünlüğü esas alınmıştır. Egemenlik hakkının millette olması, eşitlik ilkesinin benimsenmesi, yasalar karşısında aynı haklara sahip olunması gerekir. Siyasi partiler vardır. Farklı düşüncelere sahip olanların, kendi aralarında bir görüş çerçevesinde bir araya gelerek oluşturdukları siyasal topluluklardır. Siyasi partiler arasında halk seçim yapar, çoğunluğun kabul ettiği siyasi parti hükümet kurar ve ülkeyi yönetir.

Politik seçim çevrimleri teorilerinin tüm yaklaşımlarında, siyasi partilerin temel amacının iktidara gelmek veya iktidar partisi ise yeniden seçilmek olduğu görülmektedir. Bu açıdan, amacı iktidara gelmek veya iktidarı muhafaza etmek olan partilerin, seçmen oylarını en fazla etkileyen hususlar olan istihdam, büyüme, fiyat istikrarı gibi konulara öncelik vermesi beklenir. Seçim çevrimleri, yeniden seçilme temel motivasyonu ile hareket eden hükümetin uyguladığı makroekonomik politikalarının bir sonucu olarak oluşur (Erkişi,2017).

SİYASİ PARTİLERE HAZİNE YARDIMLARI

Siyasi partiler kamu hizmeti yapan kurumlar kabul edilmektedir. Bu nedenle partilere yapılan yardımlar kamu gideri kabul edilmektedir. Bu görüş her ne kadar tam kabul görmemiş gibi dursa da kısmi olarak yardım yapılan partilerin kamu hizmeti gören kurumlar olduğu kabul edilmektedir. Siyasi partiler kapatıldığında mal varlıkları hazineye devredilmektedir.

Siyasi partilere doğrudan devlet yardımı, yirminci yüzyılın ikinci yarısında başlamış ve son çeyreğinde, Batı demokrasilerinin çoğunda uygulanmaya başlamıştır(Topuzkanamış,2013). Siyasi partilere seçimlerde kullanması için hazine yardımları yapılmaktadır. Hazine yardımı uygulaması sadece Türkiye’de değil gelişmiş bir çok ülkede de uygulanmaktadır. Siyasi partilere devlet yardımı yapılması sadece ülkemizde gerçekleşen bir durum değil. Pek çok ülkede siyasi partiler devlet yardımlarından farklı modellerde faydalanabiliyor. Bu modeller incelenirken seçim dönemi yardımları ve düzenli yıllık yardımların yanında, doğrudan ve dolaylı yardım şeklinde birtakım ayrımlar olduğu görülebiliyor. “Çifte finansman” adı verilen modelde partiler hem seçim dönemlerinde kampanya yardımı hem de düzenli yıllık yardımlardan yararlanıyor. Türkiye’nin de bu modele uyduğunu görüyoruz. Bu model aynı zamanda Almanya, Fransa, İspanya ve Avusturya’da da görülüyor. Fransa örneğinde, partilerin yardımlardan faydalanabilmek için var olan 147 seçim bölgesinin en az 88’inde %1 ve fazlası oranında oy alması gerekiyor. Bir başka model ise İskandinav modeli olarak adlandırılıyor. Bu modelin görüldüğü ülkeler ise adından da anlaşılacağı üzere İsveç, Norveç, Finlandiya ve Danimarka; ayrıca Belçika’da da bu model görülüyor. Bu modelde siyasi partiler düzenli olarak devlet yardımı alıyor ve yan kuruluşları da düzenli olarak devlet tarafından destekleniyor; fakat partilerin seçim kampanyalarına yönelik finansman yardımları yapılmıyor. Hollanda’da görülen yöntemde ise partiler doğrudan devlet yardımı almıyorken yan kuruluşları ciddi düzeylerde devlet yardımıyla destekleniyor. Kanada ve Avustralya’da ise yardımlar sadece seçim kampanyalarına yönelik yapılıyor. Son olarak “özel finansman modeli” İngiltere, İrlanda, Japonya, Yeni Zelanda ve İsviçre’de görülüyor ve bu sistemde kamusal yardımlar ya hiç olmuyor ya da çok sınırlı düzeylerde gerçekleşiyor⁶.

⁶ <https://www.dogrulukpayi.com/bulten/siyasi-partilere-hazine-yardimi>

SEÇİM EKONOMİSİ VE TEORİLER

Oportünist Seçim Çevrimleri Teorisi

Geleneksel Oportünist Seçim Çevrimleri, 1975’de Nordhaus’un; demokratik sistemlerde politika ile ekonomi arasındaki karşılıklı ilişkiyi içeren bir politik ekonomik model oluşturmasıyla biçimsel halini almıştır(Eren ve Bildirici, 1999: 45).

Teoride enflasyon ve işsizlik seçmen davranışları üzerinde etkilidir. Bu nedenle oy maksimizasyonu hedefi ile hareket eden iktidarın, seçmenleri memnun edecek enflasyon- işsizlik bileşimini sağlayan politikaları uygular. Diğer değişkenler sabit kalmak kaydı ile seçim döneminde işsizlik ve enflasyonun yüksek olması parti aleyhinde verilecek oyun da yüksek olması anlamına gelir (Onur,2004).

Politik konjonktür Teorileri

İktisadi yaşamın temel olgularından bir tanesi iktisadi faaliyet düzeyinin birbirini takip eden iniş ve çıkışlar sergilemesi ve bunun sonucu olarak, başka istihdam ve üretim düzeyi gibi ekonomik büyüklüklerin uzun dönem trend değerlerinden sapmaların ortaya çıkmasıdır (Karaçor,2005).

Belli başlı makro büyüklüklerin uzun dönem trend değerlerinden devresel sapmalar konjonktür dalgalanmaları olarak tanımlanır(Paya,2001).

Politik konjonktür dalgalanmaları dar anlam da, ”seçimlerin ve seçim sonuçlarının makro ekonomik değişkenlerde ve dolayısıyla ekonomik başarıda ortaya çıkardığı sapmadır. Geniş anlamda ise, bazı ekonomik ve politik avantajları elde etmek amacıyla ekonomisi hile ile yöneten semime aday politikacıların iktidardaki politikacının seçim döneminde ekonomiye aktardığı fonlarla artan, kişisel gelir ve ekonomik değişkenler üzerinde kısa ve uzun dönemde devrevi bir etki yapmasıdır(Karaçor,2005).

SEÇİM EKONOMİSİ

çim ekonomisi; siyasal iktidarın gelecek seçimlerde yeniden iktidara gelebilmek için ekonominin araçlarını bu amaçla kullanması ve yönlendirmesi olarak tanımlanabilir. Memur maaş zamları, emekli maaşlarının artırılması, asgari ücretin yükseltilmesi, tarımsal destekler, vergi oranlarının düşürülmesi, vergi cezalarının affedilmesi, vergi ödemelerinin ertelenmesi maliye politikasının seçim ekonomisine alet edilmesinin temel araçlarını oluşturuyor. Yüksek enflasyona karşın faizlerin artırılmaması, kredi genişlemesini teşvik edici uygulamalar, para arzının artırılması gibi uygulamalar da para politikasının seçim ekonomisinin emrine girdiğinin kanıtını oluşturan gelişmeler olarak sınıflandırılıyor. Seçim ekonomisi dünyanın her yanında az ya da çok uygulanan bir yaklaşım. Bu uygulamalar demokrasinin geliştiği, şeffaflığın, hesap verilebilirliğin arttığı ekonomilerde düşük düzeyde kalırken, demokrasinin fazla gelişmediği, şeffaflığın, hesap verilebilirliğin azaldığı ekonomilerde oldukça fazla yer tutuyor (Eğilmez,2018).

TÜRKİYE’DE SEÇİMLER

Türkiye’de genel ve yerel seçimler olmaktadır. Genel ve yerel seçimlere parti adayları ve bağımsız adaylar katılabilmektedir. Siyasi partilerin seçime katılma şartlarını sağlamaları gerekir. Siyasi partiler kanununa göre siyasî partilerin seçimlere katılabilmesi için illerin en az yarısında oy verme gününden en az altı ay evvel teşkilat kurmuş ve büyük kongrelerini yapmış olması veya Türkiye Büyük Millet Meclisinde grubu bulunması şarttır. Bir ilde teşkilatlanma, merkez ilçesi dahil o ilin ilçelerinin en az üçte birinde teşkilat kurmayı gerektirir⁷.

⁷ <http://www.anayasa.gen.tr/2820sk.htm> (erişim:05/08/2018)

Türkiye’de Seçim Tarihi

Atatürk döneminde 1923 seçimleri ile beraber, her 4 yılda bir seçim olmak üzere 4 ayrı seçim yapılmıştır. 1923, 1927, 1931 ve 1935 seçimlerinin her birinde birbirinden farklı seçim uygulamaları vardır. Bu seçimlere CHP tek başına girmekle beraber, bağımsız adaylar içinde boş kontenjanlar bırakılmaktaydı. Böylelikle azınlıkların ve CHP dışındaki gruplarında mecliste temsili amaçlanmıştır. Türkiye’de çok partili seçimlerin ve referandumların ilk başlanıcı 1946’dır. Genel seçimler 1946’da yapılmıştır. Referandumların başlangıcı ise 1961 anayasa referandumu olmuştur.

Türkiye’de Seçimler ve Hazine Yardımında Çifte Finansman Sistemi

Türkiye’de seçimlerde hazine yardımı alınması 1961 anayasası döneminde yürürlüğe girmiştir. Ülkemizde, siyasi partilere devlet yardımı yapılmasına ilişkin hükümler, 1961 Anayasası döneminde yürürlüğe girmiştir. Bu bağlamda, 16 Şubat 1950’de çıkartılan 5545 sayılı Seçim Kanunu’yla ilk kez muhalefet partilerine radyoda yararlanma hakkı sağlanmıştır.

Türkiye’de siyasi partilere doğrudan devlet yardımı ilk kez 1965 tarih ve 648 sayılı Siyasi Partiler Kanunu’nun (SPK) 74.maddesinde, “parti ihtiyaçları ve parti çalışmalarında kullanılmak amacıyla” yapılacağı öngörülmüştür. Yine 648 sayılı SPK m.74’de devlet yardımının hangi koşullara göre nasıl yapılacağı belirtilmiştir. Yüzde beş, taban seçilerek belirli oy oranı aralığı esas alınarak paylaşırma usulü öngörülmüştür. Kanun, milletvekili genel seçimlerinde alınan oy oranlarıyla paralel bir para yardımını düzenlemiştir (Topuzkanamış,2013).

Siyasi partilere devlet yardımları

Modern demokrasilerde siyasi partilere sağlanan doğrudan devlet desteği parti faaliyetlerinin üç temel türü ile ilişkili olarak uygulanmaktadır. Birincisi partilerin rutin işletme faaliyetlerini desteklemek şeklinde gerçekleşirken diğerleri ise seçim kampanyası faaliyetlerini ve parlamento gruplarını desteklemek şeklinde gerçekleşir

SEÇİM DÖNEMLERİNE GÖRE HAZİNE YARDIMLARI

3 Kasım 2002 Genel seçim dönemi ve hazine yardımları

1999 seçimi verilerine göre partilerin oy oranlarına göre hazine yardımı dağıtılmıştır. Buna göre;

Siyasi Parti	Yardım (trilyon TL)
DSP	7.004.544.000.-
MHP	6.644.016.000.-
ANAP	4.429.344.000.-
DYP	4.377.840.000.-
CHP	3.151.321.000.-
AK	3.151.321.000.-
SAADET	3.151.321.000.-

Bu seçim döneminde bütçe 70 katrilyon olarak planlanmıştır. Bu tutarın 1/5000 oranında siyasi partilere hazine yardımı yapılıyor.

22 Temmuz 2007 Genel seçim dönemi ve hazine yardımları

Siyasi Parti	Hazine Yardımı (YTL)
AKP	94.144.000.-
CHP	53.245.000.-
DYP	26.209.000 .-
MHP	22.958.000.-
Genç Parti	19.908.000 .-
TOPLAM	216.464.000.-

2007 genel seçimlerinde toplam 216 milyon 470 bin TL hazine yardımı yapıldı. 2007 yılı GSYİH tutarının 843 milyar YTL olarak gerçekleşmiştir⁸. Bu seçim döneminde sadece siyasi partilere yapılan hazine yardımının GSYİH oranı on bin de 2,5'tir. Bu rakam, seçim organizasyonu dışında sadece siyasi parti faaliyetleri içindir.

12 Haziran 2011 genel seçim dönemi ve hazine yardımları

Bütçenin 1/5000 oranında siyasi partilere hazine yardımı dağıldı. 2007 Seçim sonuçlarına göre 3 partiye hazine yardımı yapıldı. Yapılan son seçimde oy oranı %3'ün üzerinde olan partilere hazine yardımı yapılır.

Siyasi Parti	Hazine Yardımı (TL)
AKP	124.363.143.-
CHP	83.608.383.-
MHP	57.148.012.-
TOPLAM	265.119.538.-

2011 Genel seçimlerinde hazine yardımı 265 milyon TL civarında gerçekleşmiştir. Bu oran 2011 yılı GSYİH rakamının on binde 2,04 oranında olmuştur. GSYİH 2011 yılı için 1 trilyon 297 milyar 713 milyon TL olarak gerçekleşmiştir.

07 HAZİRAN 2015 Genel seçim dönemi ve hazine yardımları

Bu seçim döneminde siyasi partilere toplam 531 milyon ödenek ayrılmıştır. Bunların partilere göre dağılımı ise şöyledir.

Siyasi Parti	Hazine Yardımı (TL)
AKP	298.000.000.-
CHP	115.300.000.-

⁸ www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=2218

MHP	77.800.000.-
TOPLAM	491.100.000.-

2015 Yılı genel seçimlerinde hazine yardımları toplamı 491 milyon TL olarak gerçekleşmiştir. Bu dönemde hazine yardımlarının GSYİH rakamına oranı ise on binde 2,51 olarak gerçekleşmiştir.

24 HAZİRAN 2018 Genel seçim dönemi ve hazine yardımları

Siyasi Parti Adı	Hazine Yardımı (TL)
AKP	270.900.000.-
CHP	138.500.000.-
MHP	65.100.000.-
HDP	58.893.000.-
TOPLAM	533.393.000.-

2018 yılı seçim yardımı 533 milyon 393 bin TL olarak yapılmıştır. Bu seçim döneminde baraj %3 olarak uygulanmıştır. Bir önceki yılın GSYİH rakamı dikkate alındığında hazine yardımının GSYİH oranı onbin de 1,7 olarak gerçekleşmiştir.

TÜRKİYE’DE SEÇİM EKONOMİSİ UYGULAMALARI

Seçim ekonomisi uygulamaları konjonktüre göre şekillenmektedir. Genellikle güçlü olan siyasi iktidarlar, seçmenden ve oy oranından emin olmasından dolayı, seçim ekonomisi denebilecek çalışmalar yapmaz. Buna göre 2002-2018 döneminde ki genel seçimleri ele alacak olursak, uygulanan ve uygulanmayan dönemleri görmüş oluruz.

A-3KASIM 2002 GENEL SEÇİMLERİ

- Memur maaşlarına %10 zam yapıldı,
- Emekli maaşlarına %10 zam yapıldı,
- Memur ve emekli maaşlarına enflasyon farkı uygulaması yapıldı,
- En düşük memur maaşı 245 milyon TL olacağı açıklandı,
- Memur maaş zamları için bakanlar kurulu kararına gerek kalmayacak uygulama yapıldı,
- Turizm tanıtımına 64 milyon \$ ödenek ayrılması,
- Tarıma 2,1 katrilyon kaynak aktarılacağı öngörüldü,
- Vergi artışları durduruldu, vergi iadelerine devam edileceği öngörüldü,

B-22 TEMMUZ 2007 GENEL SEÇİMLERİ

- IMF’nin borçlarının ödeneceği vaadi,
- Türban sorunun çözüleceği vaadi,
- AB üyelik sürecindeki başarı vaadi

gibi ekonomik temeli olmayan vaatler daha ön plandadır.

Bu dönemde AK Partinin en güçlü parti durumunda olması ve iktidar için kendisine rakip görmemesinden dolayı seçim ekonomisine yönelik vaatlerde bulunmadığı gözlenmektedir.

Ancak sosyal yardım kaynaklarındaki değişim yine de gizli bir seçim ekonomisi etkisini göstermektedir.

2006 yılı sosyal yardımlaşma bütçesi 541.490.000.-

2007 yılı sosyal yardımlaşma bütçesi 837.614.000.-

C-12 HAZİRAN 2011 GENEL SEÇİMLERİ

2011 yılı seçim vaatleri genellikle, Bürokratik, kurumsal ve ekonomik büyümeye dayalı projeler olarak görülmektedir. Bunlardan bazıları;

- Yeni anayasa demokratik ve katılımcı anlayışla hazırlanacak
- Kürt meselesini özgürlükler zemininde ele alacağız
- Demokrasi dışına çıkılmadan terörle mücadele devam edilecek
- Milletın vicdanını temsil eden yargı sistemi inşa edilecek,
- Gayri safi milli hasıla 2023 yılında 2 trilyon 64 milyar dolar olacak.. İhracat hedefi 2023 yılında 500 milyar dolar
- 2023 yılında istanbul dünyanın ilk 10 finans merkezinden biri olacak
- İstihdam ve işsizlikle mücadele önceliğimiz olacak
- İşsizliği 2023'te yüzde 5'e indirme hedefi,
- Her işsize iş ve meslek danışmanı belirleyeceğiz
- İnsansız hava aracı üreten 3. ülke Türkiye olacak
- Dünya çapında tanınan en az 10 marka yaratacağız
- Tarımsal üretimde 2023'te ilk 5 ülke arasında olacağız
- Bölünmüş yollar 2015'te 26 bin 500 2023'te 36 bin 500 km olacak
- Birkaç yılda tüm illerde okul öncesi eğitim olacak

Bu seçim döneminde seçim ekonomisine konu olacak bir seçim vaadi görülmemekle beraber,

Bu seçim vaatlerindeki dikkat çeken en önemli hususlar şöyle sıralanabilir,

- Hiçbir vaat için parasal kaynak belirtilmiyor,
- Büyüme için politikalarından bahsedilmiyor,
- Temel ekonomik sorunların çözümü için ortaya formül konulmuyor,
- Parasal kaynak gerektiren vaatlerde vergi dışındaki kaynaklardan söz edilmiyor,
- Vergi oranlarında, düşüş, işsizlik için kamu kaynakları dışında istihdam adresi gösterilmiyor,

Tüm partiler sadece seçim sonucuna odaklanarak vaatlerde bulunuyor.

D-7 HAZİRAN 2015 GENEL SEÇİMLERİ

- Maaşı bin lira ve altında olan SSK ve Bağ- Kur emeklilerine seyyanen 100 lira ekstra zam, (sonradan tüm memur ve emeklilerde kapsama alındı)

Bu uygulama çiftçi,SGK geneli kapsadığı için her 12 seçmenden 1 kişiye ilave gelir artışı sağladı.

Hazineye aylık getirilen yük;

11.255.000 x 100 TL=1.125.500.000-

Hazineye yıllık getirilen yük;

Yıllık =13,506,000,000 TL dir.

- HSYK için sicil affı ve 155 TL seyyanen zam,
- Sosyal yardım harcamaları;
2015 ı sosyal yardım harcamalarının 2014 yılı ile karşılaştırılması;

İlk 6 aylık dönem	2014	2015
Sosyal Amaçlı Trans.	653 milyon	1.678 milyar
Aile ve Sos. Pol.	1,936 milyar	3.156 milyar

E-24 HAZİRAN 2018 GENEL SEÇİMLERİ

- Vergi ve prim borçlarında yapılandırma uygulaması,

- Bu uygulamada peşin ödemelerde %90 faiz indirimi,
- 36 aya kadar taksit imkânı,
- Yaşlıların aylıkları 267 TL den 500 TL ye çıkarıldı.
- Emeklilere yılda 2 defa 1000 TL ek ödeme yapılmasına karar verildi, ilk ödeme seçim öncesi yapıldı,
- 18-29 yaş arası yeni iş kurmak isteyenlere 1 yıl SGK primi muafiyeti getirildi

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Türkiye’de seçim ekonomisi uygulamaları 2002 döneminde görülmüştür. Ancak bu uygulayan siyasi partiye fayda sağlamamıştır. Diğer seçim dönemlerinde ise, 2015 seçimine kadar ağırlıklı sosyal yardım fonları ile geri planda yapılmıştır. 2015 ve 2018 seçim dönemlerin de ise seçim ekonomisi uygulamaları görülmüştür. Literatürde geçtiği şekliyle vergi ve SGK yapılandırmaları, maaş zamları, ceza ve harç afları, faiz silinmeleri gibi uygulamalar görülmüştür.

Kaynakça

- -Aktan, C.C.,(2015), İdeal Devlet Ve İyi Yönetim : Temel İlkeler , Kurallar Ve Kurumlar,Hukuk ve İktisat araştırmalar Dergisi,2015, Cilt 7, Sayı 1, 2015, ISSN: 2146-0817 (Online)
- -Eren, Ercan ve Melike Bildirici (1999), “Siyasal Konjonktür Dalgaları ve Türkiye’de Seçmen Davranışları”, İktisat İşletme ve Finans, Sayı 163, ss. 27-39
- -Erkişi,K., Rasyonel Oportünist Seçim Çevrimleri Teorisi Perspektifinde Türkiye’de 2007-2011 Ve 2015 Genel Seçimlerinin Analizi,Abant İ.B.Ü.Sos.Bil.Der.,2017,C:17,S:3 (49-72)
- -Onur,S.,(2004),Seçim Ekonomisi,Asil Yay.,Ankara
- -Karaçor,Z.,(2005),Konjonktür Dalgaları Teorileri Çerçevesinde Seçim Ekonomisi,Selçuk Üni. SBE, Y.Lisans Tezi
- -Paya,M.M.,(2001),Makro İktisat,Filiz Kitabevi,İstanbul
- -Topuzkanamış,E., SİYASİ PARTİLERE DEVLET YARDIMI,DEU,Hukuk Fak.Dergisi,Cilt:14,S:2
- -<http://www.anayasa.gen.tr/2820sk.htm> (erişim:05/08/2018)
- -<https://www.dogrulukpayi.com/bulten/siyasi-partilere-hazine-yardimi> (Erişim: 06/08/2018)
- -<http://tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>
- -<http://www.mahfiiegilmez.com/2018/05/secim-ekonomisi.htm>,(erişim :08/08/2018)